د پوهنې وزارت

مدني زده کړې

یوولسم ټولګی

Ketabton.com

مدني زده کړې - یوولسم ټولګی

۱۳۹۸ هـ. ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
دا عزت د هر افغان دی

کور د سولې کور د تورې
هر بچی یې قهرمان دی

دا وطن د ټولو کور دی
د بلوڅو د ازبکو

د پښتون او هزاره وو
د ترکمنو د تاجکو

ورسره عرب، گوجر دي
پامیریان، نورستانیان

براهوي دي، قزلباش دي
هم ایماق، هم پشه یان

دا هیواد به تل ځلیږي
لکه لمر پر شنه آسمان

په سینه کې د آسیا به
لکه زړه وي جاویدان

نوم د حق مو دی رهبر
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې وزارت

مدني زده کړې

یوولسم ټولګی

۱۳۹۸

هـ.ش. کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: مدني زده کړې

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د مدني زده کړو د دیپارتمنت د درسي کتابونو مؤلفین

اډیټ کوونکي: د پښتو ژبې د ایډیټ د څانګې علمي غړي

ټولګی: یوولسم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکی: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی ریاست

خپروونکی: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

د چاپ ځای: کابل

چاپخونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې یې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره قانوني چلند کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې د وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او ښښونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې موږ ته یې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنی پیغام ورته (لوستل) و، درود وایو.

څرنګه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمریز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د ګران هېواد ښوونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده‌کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدینو شوراګانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږګوني بنسټیز عناصر بلل کیږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنسټیزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله د ښوونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړیتوبونو څخه دي. همدارنګه په ښوونځیو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونیزو تأسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کیفیت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هیڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کوښښ وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې ګران زده‌کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او ګټور اوسېدونکي وي.

همدا راز له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانګه ده، غوښتنه لرم، څو له هر فرصت څخه ګټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځیرکو او فعالو ګډونوالو په توګه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې یې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپېڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بریا غواړم.

د معیاري او پرمختللي ښوونیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هیله چې وګړي یې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

مدني زده کړې

لومړی څپرکی: ټولنیز کیدل ۱
د څپرکي مو خې ۲
ټولنیزکېدل څه ته وايي؟ ۳
د ټولنیز کیدلو لاملونه (۱) ۷
د ټولنیزکېدو لاملونه (۲) ۱۱
د ژوند پړاوونه ۱۵
د لومړي څپرکي لنډيز ۲۰
دويم څپرکی: ټولنیز نظم ۲۱
د څپرکي موخې ۲۲
ټولنیز نظم څه شی دی؟ ۲۳
د ټولنیز نظم لاملونه(۱) ۲۷
د ټولنیز نظم لاملونه(۲) ۳۱
ټولنیزې سرغړونې(۱) ۳۵
ټولنیزې سرغړ ونې (۲) ۳۹
د دویم څپرکي لنډیز ۴۲
دريم څپرکی ۴۳
د څپرکي موخې ۴۴
ټولنیز بدلونونه څه شی دي؟ ۴۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزو بدلونونو لاملونه (۱) ۴۹
د ټولنيزو بدلونونو لاملونه(۲) ۵۳
د درېيم څپرکي لنډيز ۵۶
څلورم څپرکی: ټولنيزې نابرابری ۵۷
د څپرکي موخې ۵۸
ټولنيزې نابرابری څه شی دي؟ ۵۹
طبقاتي نابرابري ۶۲
جنسي نابرابري ۶۷
د څلورم څپرکي لنډيز ۷۰
پنځم څپرکی: زموږ ټولنيزې ستون ۷۱
د څپرکي موخې ۷۲
زموږ ټولنيز مشکلات:بې سوادي ۷۳
زموږ ټولنيزې ستونزې: نېستي او غريبي ۷۷
زموږ ټولنيزې ستونزې:(استوګنځی) ۸۱
زموږ ټولنيزې ستونزې: روغتيا ۸۵
زموږ ټولنيزې ستونزې: د نشه يي توکو قاچاق ۸۹
زموږ ټولنيزې ستونزې،نا امني او تر هګري ۹۳
زموږ ټولنيزې ستونزې: نا چاودي توکي ۹۷
د پنځم څپرکي لنډيز ۹۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

ټولنیز کېدل

په دې څپرکي کې به لاندې موضوعات زده کړو:

- ټولنیز کېدل څه ته وایي؟
- د ټولنیزکېدو لاملونه (۱)
- د ټولنیزکېدو لاملونه (۲)
- د ژوند پړاوونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونکي موخې

ګرانو زده کوونکو د دې ښوونکي تر لوستلو وروسته به:

- د ټولنیزکېدو په معنا او ارزښت وپوهیږئ،
- د ټولنیزو اړیکو په ټینګولو کې به ډېره تجربه او مهارت تر لاسه کړئ،
- د ټولنیزو ارزښتونو منلو ته به لیوالتیا وښیئ،
- د ټولنیزکېدو لاملونه او پرخلکو باندې د هغو د اغېزې د څرنګوالي په اړه به وپوهیږئ،
- د انسا ن د ژوند له پړاوونو او د هغو له ضروري ارزښتونو سره به علاقمندي تر لاسه کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيزکيدل څه ته وايي؟

خبرې پرې وکړئ

پوهېږئ چې خلک په بېلابېلو ټولنوکې ډول ډول آداب، رواجونه او سلوک لري.

د مثال په ډول: د سلام اچولو او روغبړ کولو لپاره، د نړۍ د وګړو ترمنځ ډول ډول طريقې موجودې دي. دغه ټکي ته په پام سره:

١- آيا تاسو هغه خلک پېژنئ چې د سلام او روغبړ کولو پر مهال له بېلابېلو کلماتو او سلوک څخه استفاده کوي؟

٢- ستاسو په اند هغوی ولې ستاسو په شان رفتار نه کوي؟

٣- آيا پوهېږئ چې په مختلفو ټولنو کې څه توپير موجود دی؟

که چېرې له خپل کلي او يا ښار څخه مو نورو ښارونو او يا هېوادونو ته مسافرت کړی وي، هرو مرو به مو ليدلي وي چې خلک په بېلابېلو ښارونو او هېوادونو کې:

- په ډول ډول ژبو خبرې کوي،
- بېلابېلې او ډول ډول جامې اغوندي،
- ډول ډول خواړه خوري،
- په يو ډول مو قعيت کې ډول ډول سلوک او رفتارونه له ځانه ښکاره کوي.

د دغو توپيرونو په ليدلو سره، د انسان په فکر کې دا پوښتنه پيداکېږي چې خلک ولې په بېلابېلو ټولنو کې په بېلابېلو ډولونو سلوک او رفتارونه کوي؟

د پورته پوښتنې په ځواب کې بايد ووېل شي چې هره ټولنه ځانته ځانګړی فرهنګ لري او په فرهنګ کې د وګړو د رفتار لپاره بېلابېلې تګلارې په ګوته شوي دي چې د ټولنې غړي د هغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پربنسټ عمل کوي.

دغه ټولنيز سلوك او رفتار په ټولنو کې څه ناڅه توپير لري. له دې امله خلك په بېلابېلو هېوادونو کې د مختلفو آدابو، رواجونو او ډول ډول سلوکونو په لرلو سره ليدل کېږي. ټول ټولنيز ځايونه او سيمې، لکه: کورنۍ، ښوونځۍ، کوڅه، اداره او همداسې نور د ځانګړو قواعدو درلودونکي وي. د بيلګې په توګه: د ټولګي د ننه قواعد په پام کې ونيسو:

١- آرامه او غلي واوسو.

٢- پر خپلو ځايونوکېنو.

٣- د ښوونکي خبروته غوږ کېږدو.

٤- خپلو ټولګيو الوته مزاحمت ونه کړو.

٥- د ښوونکي د خبرو ضروري ټکي له ځان سره وليکو. دغه ټول د زده کوونکو د سلوك او رفتار يوڅو ضروري بيلګې دي چې په ټولګي کې يې بايد په پام کې ونيسو او له هغو سره سم عمل وکړو. له ښوونکي څخه هم هيله کېږي چې له ځانګړو کړنو او اصولو څخه پيروي وکړي چې وکولای شي خپله دنده او رول د ښوونکي په توګه ترسره کړي. د مثا ل په توګه: له ښوونکي څخه هيله کېږي چې:

١-منظمې او پاکې جامې واغوندي.

٢-پر زده کوونکو مهربان واوسي او له هغوی سره په مهربانۍ چلند وکړي.

٣- د لوست د ورکړې لپاره په سمه توګه تياری ونيسي.

٤- لوست په سمه توګه تشريح کړي.

٥- د ښوونې له ښو او اغېزمنو لارو څخه دې ګټه واخلي.

٦- له زده کوونکو سره په اړيکو کې دې د هغوی ترمنځ توپير نه کوي.

٧- د ټولګي نظم دې ټينګ کړي.

ټولنيزکېدل د ژوند په لومړي پړاوکې

په کو چنيوالي کې له ډېرو ټولنيزو ارزښتونو سره پيژند ګلوي نه لرو او په ورو، ورو چې لويېږو له هغوسره ډېره پيژند ګلوي ترلاسه کوو او په بېلابېلو ځايونو کې په داسې ډول چلند کوو چې نوريې له موږ څخه توقع لري. دغه چلند او اصولو ته ټولنپوهان **ټولنيز قواعد** وايي. موږ له کوچنيوالي څخه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناڅاپي توګه د ټولنيزو قواعدو په زده کولو پيل کوو او له دې لارې څخه ټولنيز کېږو. **ټولنيزکېدل** په يوځل او په لنډ وخت کې نه تر سره کېږي، بلکې د پيدايښت له وخته پيل کېږي که څه هم د ژوند په لومړنيو کلونو کې د ژوند کولو، د ځان او چاپېريال د پاك ساتلو آداب، ټولنيز قواعد او ارزښتونه او همداسې نور ډېر موضوعات زده کوو. خو ورو ورو چې لوېږو، زموږ د ژوند شرايط توپير کوي او موږ بايد زده کړو چې په نوي سني پړاو او کاري شرايطو کې څرنګه رفتار وکړو. د مثال په ډول: کله چې د ځوانۍ لومړنيو پړاوونوته رسېږو، له موږ څخه هيله کېږي چې يو لړ چارې تر سره کړو چې ترهغه مو پخوا نه ترسره کولې او يا يو لړ چارې مو چې پخوا تر سره کولې، نور هغه له دې وروسته تر سره نه کړو. يا هغه وخت چې تازه د زده کړې له بهير نه وزګارېږو (فارغ التحصيل کېږو) او په کومه اداره يا کارخانې کې چې په کار بوخت کېږو، بايد زده کړو چې په هغه نوي چاپېريال کې څرنګه رفتار او عمل وکړو.

د ژوند په اړه معلومات

هغه مهمې چارې چې د ټولنيز کېدو په بهير کې زده کوو، کولای شو لاندې ټکو ته ګوته ونيسو:

ټولنيز قواعد او ارزښتونه

د ټولنې غړي د ټولنيزکېدو له لارې د خپلې ټولنې له قواعدو او ارزښتونو سره پېژندګلوي تر لاسه کوي. پوهېږو چې ټولنيز قواعد او ارزښتونه په بېلابېلو ټولنو کې څه ناڅه توپيرلري او د ټولنې غړي بايد زده کړي چې په خپله ټولنه کې کومې چارې په کوم ډول ترسره کړي او کومې چارې بايد ترسره نه کړي.

کاري وړتياوې

ټولنيز ژوند د ځانګړو وړتياوو غوښتونکی دی. خو دغه وړتياوې چې يوه برخه يې ساده او نورې برخې يې پيچلې دي، بايد زده شي چې له زده کړې پرته د هغو په تر سره کولو به ونه توا نېږو. موږ هغه ټولې د ژوند په بهير کې زده کوو.

له نورو سره د اړيکو د ټينګولو څرنګوالی

له نورو سره د اړيکو ټينګول د ټولنيز ژوند يوه اړتيا ده. له نورو سره د اړيکو په ټينګولو کې بريالیتوب زموږ د ټولنيز ژوند د بريالیتوب لامل ګرځي. د بيلګې په ډول: په ټولنيز ژوند کې لازمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده چې له خپلو دوستانو سره په مهربانۍ رفتار ولرو او له پردیو سره په عادي ډول اړیکې ولرو. کله چې ځوک زموږ لپاره کوم کار ترسره کوي باید له هغه څخه مننه او قدر داني وکړو او که چېرې زموږ حق ضایع کوي باید د هغه په وړاندې د مخالفت او ناخوښۍ اظهار وکړو.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- په مختلفو ټولنو کې وګړي له يوبل څخه په کومو مسايلو کې توپير لري؟

۲-ولې خلك په بېلابېلو هېوادونو کې ډول ډول دودونه لري؟

۳- په ټولګي کې د ښوونکي د رفتار بېلګې کومې دي؟ بيان يې کړئ.

٤- موږ د ټولنې قواعد، رفتارونه او ارزښتونه څرنګه زده کوو؟

٥- موږ د ټولنيزکېدو له لارې کوم څيزونه زده کوو؟

٦- له نورو سره اړيکې درلودل څه اهميت لري؟

۷- د انسان عاطفي رفتار څه ډول وي؟ يو مثال راوړئ.

کورنۍ دنده

يو دوه کلن ماشوم د يوه نوي پيداشوي ماشوم سره پرتله کړئ او په ګوته کړئ چې:

۱- د دوه کلن ماشوم کوم څيزونه زده دي چې د يو نوي پيداشوي ماشوم زده نه دي.(د مثال په توګه: کولای شئ چې لاندې چارو ته پام وکړئ: خبرې کول، په لاره تلل، لوبې کول، خنديدل، د کورنۍ د غړو پېژندل، او ....)

۲- د خپلو ليدنو پايلې په خپلو کتابچو کې له ځان سره وليکئ او په راتلونکي ساعت کې يې ټولګي ته له ځان سره راوړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنیزکېدو لاملونه(۱)

په تېر لوست کې مو ولوستل چې انسان د خپلې ټولنې د قواعدو او ارزښتونو په زده کولو سره ټولنیز ژوند او ټولنیز شخصیت پیدا کوي او په یوه ټولنه کې د ژوندکولو لپاره لازمه پوهه او وړتیا تر لاسه کوي.
په دې لوست کې غواړو چې دغه مطلب له لړې څرګندونې سره د ټولنیزکېدو د لاملونو په اړه وڅېړو.

پرتله یې کړئ

کورنۍ او د هم لوبو ډله د انسان د ټولنیزکېدو د لاملونو له ډلې څخه یو لامل ګڼل کېږي، ستاسو په اند:

۱- ماشوم کوم څیزونه د کورنۍ په چاپېریال او کوم څیزونه د خپلو همزولو او هم لوبو په ډله کې زده کوي،

۲- د ټولنیزکېدو له اړخه، کورنۍ ډېر ارزښت لري او که د همزولو او هم لوبو ډله؟ ولې؟

کورنۍ

کورنۍ هغه ډله او هغه چاپېریال دی چې غړي یې د نَسَبي(خپلوۍ) او نسبتي تړاوونو له امله له یو بل سره دوامداره، ټینګې او نږدې اړیکې لري. ماشوم په یوه کورنۍ کې نړۍ ته سترګې غړوي او د کورنۍ غړي لومړني خلک دي چې هغه یې پېژني. ماشوم د خپل ژوند په لومړنیو کلونو کې د ټولنیزو ارزښتونو او اصولو په زده کولو کې ډېر تیارى لري، ځکه چې د پیدایښت په پیل کې هغه د یوې سپینې تختې په څېر له هر ډول خبرتیاوو، معلوماتو او وړتیاوو څخه تش دی او دا کورنۍ ده چې په دغو حساسو کلونو کې ماشوم ته ټولنیزقواعد او ارزښتونه ور زده کوي. د مثال په توګه:
مورې په کورنۍ کې زده کوو چې:

- څرنګه خبرې وکړو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- خپل مور، پلار او د کورنۍ مشرانو ته ځرنګه درناوی وکړو؟
- د خپل ځان او چاپېريال پاکوالی ځرنګه وساتو؟
- د خپلې کورنۍ له غړو سره مينه ولرو؟
- له نورو سره رفتار او ژوند ځرنګه وکړو؟
- ښه او بد يوله بل څخه جلا کړو.
- په ديني عقايدو او ارزښتونو باور وکړو.

کورنۍ د آدابو او د ژوند کولو ځينې لارې چارې په قصدي توګه او د يوه پلان او موخې له مخې نوي نسل ته ورښيي، خو د دغو آدابو يوه برخه په ناخاپي او غير قصدي ډول زده کېږي.

د بيلګې په ډول: د مور او پلار اخلاق کېدای شي چې د يوې اخلاقي نمونې په توګه د هغوی ماشومانو ته ولېږدول شي، په داسې حا ل کې چې ښايي دوی ونه غواړي چې د هغوی ماشومان دې د دوی لاره ونيسي(د هغوی د اخلاقو تقليد دې وکړي)، نو په دې توګه که چېرې مور او پلار د ښو اخلاقو او ښو رفتارونو څښتنان وي د هغوی او لادونه به هم د ښو اخلاقو څښتنان شي ا و برعکس که هغوی بد رفتاره او بد خويه وي د هغوی او لادونه به هم د دغو اخلاقو پيروي کوي او هغه به زده کوي، ځکه چې مور او پلار د خپلو او لادونو شخصيت مهمې بېلګې اوښکارندوی دي. د مور او پلار په څنګ کې د کورنۍ نور غړي او د کوچنيانو نژدې خپلوان چې تل له هغوی سره تګ او راتګ لري او يا تل ورسره اړيکې لري د ماشوم په شخصيت نيغ په نيغه اغېزه لري. په ځانګړي توګه مشران ورونه او خويندې، ترونه، د تره زامن، ترورګانې، نيکونه او د هغو په شان نور چې تل يې له کوچني سره سروکاروي د ماشوم د شخصيت په جوړولو کې مستقيمه اغېزه لري.

په هر هېواد کې مذهبي، قومي او طبقاتي کوچني فرهنګونه مو جود دي چې دا کوچني فرهنګونه د کورنۍ له خوا ساتل کېږي او رواج پيدا کوي. نوی نسل د کورنۍ له خوا له ځانګړو کوچنيوفرهنګونو سره تړاو پيدا کوي، له همدې امله کورنۍ د ماشومانو د شخصيت په جوړښت او د هغوی د هيلو او ارزښتونو په ټاکلوکې ارزښتناکه ونډه لري، خو دا بايد په پام کې ولرو چې د کورنۍ، ټولنې او چاپېريال اغېزې پر انسان باندې د هغه د واک د له منځه وړلو يا ليرې کولو په معنا نه دي. په حقيقت کې د کورنۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

له چاپېریال او نژدې خپلوانو سره اړیکې د ماشوم د شخصیت د جوړښت لومړنی او جوړونکی لامل شمېرل کېږي.

په افغاني ټولنه کې د مور شخصیت د ماشوم د کړو وړو او اخلاقو په توجیه کې د کورنۍ د هر غړي په پرتله ډېر اغېزمن دی.

د هم لوبو او همزولو ډله

ماشومان ورو ورو د کورنۍ له چاپېریال څخه د بهر په لورګام پورته کوي او له خپلو همزولو سره په لوبو او تفریح پیل کوي. ماشومان په لوبوکې ټولنیز رولونه لوبوي او له دې لارې د مهمو ټولنیزو رولونو، لکه: د **مور او پلار، ښوونکي، پولیس،** او داسې نورو سره پېژند ګلوي تر لاسه کوي. ماشومان د دغو رولونو په تر سره کولو سره د مهمو ټولنیزو رولونو سره پېژندګلوي ترلاسه کوي او په راتلونکي کې د دغو رولونو د تر سره کولو لپاره تیارېږي.

سربېره پردې، ماشومان د دغو لوبو له لارې زده کوي چې څرنګه یوله بل سره اړیکې ټینګې کړي، څرنګه مخالفت وکړي، څرنګه هوکړه او موافقه وکړي، څرنګه خپلې ستونزې هواري کړي او څرنګه سوله وکړي. دغه چارې ښایي په ښکاره کې ساده په نظر راشي، خو د ټولنیز ژوند لپاره ډېرې اړینې او مهمې دي. همزولي او هم لوبي د ماشوم پر شخصیت او رفتار باندې ژوره اغېزه کوي. هغوی یو له بل څخه د جامو مډل، ځانګړي اصطلاحات او خاص رفتارونه زده کوي او د خبرواترو له لارې چې له خپلو همزولو سره یې کوي، د خپلو هیلو او غوښتنو کچه په ډاګه کوي.

سر بېره پردې د همزولو ترمنځ داسې خلک هم شته چې د مشرۍ(رهبرۍ) رول ترسره کوي او نور د هغه له شخصیت، رفتار او اخلاقو څخه پیروي کوي. داسې خلک پر خپلو نورو همزولو باندې ډیره اغېزه کوي. دغه ټکي ته په پاملرنې سره هغه ژور او پراخ تأثیرات چې همزولي یې کولای شي پر موږ ولري، باید کوښښ وکړو چې خپل دوستان د پېژند ګلوۍ او دقت له مخې وټاکو او هېڅ کله د بدو دوستانو لار ونه نیسو. د هغوی د ناوړه افکارو او عملونو څخه هېڅکله هم پیروي ونه کړو.

د اسلام ستر پیامبر ﷺ دې ټکي ته پام کړی او په ښکاره ډول یې خپل پیروان دې مهمې موضوع

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته متوجه کړي دي او فرمايي: هر وګړی د خپل دوست پر دين وي او له تاسو نه هر يوبايد پام وکړي چې له چاسره دوستي کوي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

١-- کورنی د ټولنيز کيدو په برخه کې څه اهميت لري؟

٢-- د کورنيو د غړو تر منځ اړيکې څرنګه وي؟ بيان يې کړئ.

٣- انسان د ژوند په کومو پړاوونو کې ډيرو زده کړوته تياری لري؟

٤- موږ په کورنۍ کې کوم څيزونه زده کوو؟

٥- کورنی د ماشومانو د شخصيت په رفتار کې څه رول لري؟

٦- په کورنۍ کې څوك له ټولو زيات د کوچني په شخصيت اغيزمن دي؟

٧- له مور او پلار نه پرته نور کوم وګړي د ماشوم د شخصيت په جوړښت کې اغيزمن دي؟

٨- موږ د خپلو همزولو له لوبو څخه کوم کارونه زده کوو؟

٩- ماشومان له همزولو او هم لوبو سره د اړيکو له امله کوم رولونه زده کوي؟

١٠- د خپلو هم لوبو او ښودوستانو په ټاکلو کې کوم مسؤوليتونه موږ ته متوجه دی؟

کورنۍ دنده

له خپلو دوستانو او د کورنۍ له غړو سره د کورنۍ او د همزولو او هم لوبو په اړه مشوره وکړئ او هغه کارونه چې موږ يې د دوی له هريوه نه زده کوو، په يو ليست کې يې وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزکېدو لاملونه(۲)

په تېر لوست کې مو د ټولنيزکېدو دوه لاملونه وپېژندل او په دې لوست کې به د ټولنيزکېدو له نورو لاملونو سره پېژند ګلوي تر لاسه کړو.

خبرې اترې وکړئ

ښوونځی او ټولنيزې رسنۍ د ټولنيزکېدو دوه نور لاملونه دي.

ستاسو په اند:

۱- په ښوونځي کې کوم شيان زده کوو؟

۲- له رسنيو څخه کوم څيزونه زده کوو؟

۳- د ټولنيز کېدلو د لاملونو له ډلې څخه يې کوم يو ښه دی؟ ولې؟

ښوونځی

په معاصرو بېلابېلو ټولنو کې نژدې ټول ماشومان د اوه کلنۍ په عمر ښوونځي ته لېږدل کېږي. نن ورځ داسې علوم، تخصص او زده کړې اړينې دي چې کورنۍ نه شي کولای هغه خپلو ماشومانوته ور زده کړي، نوله همدې امله ښوونځي دغه وظيفه پر غاړه اخيستې ده. ښوونځی ماشومانوته د لوستلو، ليکلو او شمېرلو ورتياوې او مهارتونه ور زده کوي.

همدارنګه ماشومان په ښوونځي کې د ټولنيز ژوند له اړينو چارو او برخو، ديني چارو، تاريخ، جغرافيه، کيميا، فزيک، رياضي او عقايدو سره پېژند ګلوي تر لاسه کوي او هغه زده کوي. ښوونځی هغه لومړنی رسمي چاپېريال دی چې ماشوم له هغه سره مخامخ کېږي. ماشوم په ښوونځي کې د رسمي رولونو او دندو سره تړاو نيسي.

د خلکو تعاملات اوچلند يو له بل سره په ښوونځي کې عاطفي نه دي، بلکې اړيکې او چلندونه په دې چاپېريال کې رسمي او غير عاطفي وي. له هغو موضاعاتو او چارو سربېره چې په رسمي توګه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوونځي کې زده کوونکو ته ورښودل کېږي، ډېرې خبرې، موضوعات او اصول شته چې زده کوونکو ته په نا خبره او ناڅاپي ډول ورښودل کېږي.

د بیلګې په توګه:

تاسې د ښوونځي د ورځني پروګرام ترڅنګ زده کوئ چې:

۱- نظم مراعات کړئ.

۲- پاکوالی په پام کې ولرئ.

۳- نوبت په پام کې ونیسئ.

٤- د ښوونځي د چارواکو د اوامرو پیروي وکړئ.

۵- په زده کړه، لوستلو او نورو ټولو ښوکارونو کې له نورو سره سیالي وکړئ.

٦- د بریالیتوب د لاسته راوړلو لپاره کوښښ وکړئ.

د ښوونځي ترڅنګ جومات هم د زده کوونکو د ټولنیزې ورتیا په لوړولو کې ډېر مهم او رغوونکی رول لري. ماشومان په جومات کې د تعلیم له لارې دا زده کوي چې له استاد، مشرانو او مقدسو ځایونو په وړاندې باید په ځانګړي ډول برخورد وشي او دیني مظاهرو او شعایرو ته د ژوند د نورو مظاهرو په پرتله ډېر درناوی وکړي. په ماشومانو کې په بنسټیزه توګه ایماني تمایلات او مینه په جومات کې د تعلیم کولو له پړاو څخه پیل کېږي. همدارنګه د جماعت په لمانځه کې ګډون هم په هغوی کې ایماني جذبې لا بډایې کوي. د کوچني اړیکې له هغو کسانو سره چې جومات ته د عبادت کولو لپاره تګ راتګ کوي، پیاوړې کېږي.

له جومات نه وروسته د ژوند چاپېریال او ماحول هم د ماشوم په ژوند ډېره اغېزه کوي، ټولنیز مراسم او هغه عمومي پروګرامونه چې د هغه له امله د ښار او کلي ځینې خلک را ټولېږي هم د ماشوم پر شخصیت مثبت اغېزه کوي.

ټولنیزې رسنۍ

په تېرو وختوکې به خلکو خپل د اړتیا وړ معلومات زیاتره د شخصي اړیکو له لارې او یا د نورو خلکو په واسطه تر لاسه کول، خو نن ورځ ټولنیزې رسنۍ معلومات په ډېره چټکتیا سره ډېرو خلکو ته رسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزو رسنيو وسايل په لاندې ډول دي: راديو، تلويزيون، انټرنيت، ورځپاڼه او مجله. موږ او ډېر نورکسان خپل زياتره وخت د ورځپاڼو يا مجلو په لوستلو، راديو ته په غوږ نيولو، د تلويزيون په ليدلو يا سينماته په ورتګ تېروو. په ځانګړې توګه په ښارونو او هغو کلو کې چې د برېښنا انرژۍ شتون لري او تلويزيوني شبکې او چېنلونه فعاليت ولري، ماشومان له نورو څخه خپل ډېر وخت د تلويزيون په لېدلو تېروي. ټولنيزې رسنۍ نژدې د هرشي په اړه خپلو اوريدونکو او ليدونکوته معلومات ورکوي.
د مثال په توګه: د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه د ورځنيو پېښو خبر ورکوي، د هوا او موسم حالات څرګندوي او علمي تکنالوژۍ د پرمختګونو په اړه معلومات او خبرونه خپروي، تاريخي پېښې تشريح او بيانوي، د نړۍ د بېلابېلو وګړو د ژوند، فرهنګ او د ژوند د لارو چارو په اړه خبرې اترې او خبرونه خپروي، د نړۍ د ملتونو عقايد، ارزښتونه او رواجونه تشريح کوي او د هغو پټ اړخونه څرګندوي.
د معلوماتو او خبرونو د پراخې کچې او اندازې په نظرکې نيولو سره چې د رسنيو لخوا خپرېږي او همدارنګه هغې پراخې ګټې ته په پام سره چې له رسنيو څخه اخېستل کېږي، کولای شو دا اټکل وکړو چې رسنۍ د خلکو پر فکر، احساس، عقايدو او دودونو څومره ژور او پراخه اغېزه کولای شي.
بايد په پام کې ولرو چې ټولنيزې رسنۍ کېدای شي مثبته يا منفي اغېزه ولري.د بېلګې په توګه: که چېرې په دقيقه او کره توګه وکارول شي کولای شي چې د ارزښتونو، قواعدو او ځايي عقايدو او رواجونو د ځواکمن کېدو لامل شي او ملي يووالی او هويت ځواکمن کړي. خو له هغه پرته همدغه وسايل کولای شي چې د مذهبي او فرهنګي ارزښتونو او رواجونو د وېجاړۍ لامل وګرځي او ملي يووالي او هويت ته زيان ورسوي.
ډله ييزه رسنۍ او د ډله ييزو اړيکو وسايل انسان عقل او شخصيت ته د لوري ورکولو او تشکل وسايل شمېرل کېږي. که چېرته له هغو څخه د يوه هېواد په آبادولو او سالمه لارښوونه کې ګټه واخيستل شي، کولای شي هغه ملت يو حيرانوونکي پرمختګ او تمدن ته ورسوي او که د دښمن په لاس کې ولوېږي، نو له هغه څخه به يوه تباه کوونکې وسيله جوړه شي چې د هېواد اوس او راتلوونکې به له تباهۍ سره مخامخ کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- وروسته له کورنۍ، هم لوبو او دوستانونه کوم شی کولای شي چې د انسان په شخصيت اغېزه وکړي؟

۲- ولې کورنۍ خپل اولادونه وروسته له اووه کلني ښوونځي ته استوي؟

۳- ښوونځی ماشومانو ته کومې وړتياوې ورزده کوي؟

٤- د وګړو کړه وړه په ښوونځي کې بايد څرنګه وي؟

۵- په جومات کې ماشومان کوم شيان زده کوي؟

٦- د ژوند چاپېريال ماشومان او تنکي ځوانان څنګه رهبري کوي؟

۷-ټولنيزه رسنۍ څه شی ته وايي؟

کورنۍ دنده

په افغانستان کې په ټولنيزو رسنيو او د هغو په پروګرامونو باندې رڼا واچوئ او د هغو مثبتې او منفي اغېزې په دوو مخونو کې وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند پړاوونه

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

انسان د عمر له پلوه په ژوند کې څو پړاوونه تېروي . له ټولنیز اړخه، له دغو پړاوونو څخه هر یو د ځانګړو ارزښتونو او اصولو درلودونکی دی چې باید په پام کې ونیول شي.

دغه واقعیت ته په پام سره لاندې پوښتنوته ځواب ورکړئ:

۱- د عمر پړاوونه کوم دي؟

۲- د هر سني پړاو ارزښتونه او اصول کوم دي؟

ټولنپوهانو د انسان د ژوند لپاره ډیر شمېر پړاوونه بیان کړي دي. دغه پړاوونه په بنسټیزه توګه د ژوند اړوند دي، خو د انسان د ژوند اړوند پړاوونه په عین حال کې ټولنیز هم دي. په ټولنه کې د انسان د ژوند هر پړاو له بل پړاو څخه توپیر لري.

ځکه، نو موږ باید زده کړو چې د ژوند په هر پړاو کې څه ډول رفتار وکړو. د دغو پړاوونو او له هغوی سره جوخت د متناسبو ارزښتونو پېژندل کولای شي له موږ سره د ژوند په پوهېدنه او پېژندنه کې مرسته وکړي. په دغه لوست کې د انسان د ژوند بېلابېل پړاوونه څېړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وړکتوب پړاو

د وړکتوب پړاو پخوا ډېر لنډ و، له دې امله چې ماشومان ډېر ژر په کروندو او کار ځایونوکې په کارګومارل کېدل او له لویانو سره یې اوږه په اوږه کار کاوه. خو په اوس وخت کې نږدې په ټوله نړۍ کې ماشومان په ډېره هوساینه کې ژوند کوي او په تفریح او زده کړه بوخت وي.

د وړکتوب یا ماشومتوب دوره د انسان د ناتوانۍ او ناپوهۍ دوره ده. له همدې امله، مور او پلار او د کورنۍ مشران هڅه کوي چې د خپلوکوچنیانو لپاره خوندي او مناسب شرایط چمتو کړي چې د هغوی ماشومان د ټولنیز ژوند له پلوه پرمختګ وکړي. ماشومان په ټیټو عمرونو کې ډېر په تفریح او لوبو بوخت وي او مور او پلار د خپلو ماشومانو لپاره د لوبو ډول ډول وسایل چمتو کوي او هغوی ته خوندي او مناسب شرایط برابروي چې وخت په خوښۍ تېر کړي. نن ورځ د ماشومانو لپاره ځانګړي کتابونه چې په هغو کې ډېر له انځورونو او تصویرونو څخه ګټه اخیستل کېږي او همدارنګه تلویزیوني خپروني د هغو د بوختیا او د ژوند د لارو چارو د زده کړې لپاره چمتو کېږي.

ماشومان معمولاً له کار، اقتصادي بوختیا او چارو معاف دي او ډېر ټولنیز او د کورنۍ مسؤولیتونه او دندې دوی ته نه سپارل کېږي. ماشومان له شېږ کلنۍ نه وروسته په پټو سترګوتقلید کوي او له هر چانه زیات د مور او پلار، مشرانو وروڼو او خویندو نه اغېزمن کېږي، خو له اووه کلنۍ څخه وروسته د ژوند مسئلې او ورتیاوې په دوه طریقو زده کوي:

یوه طریقه له چاپېریال، دوستانو، کورنۍ، رسنیو او داسې نورو څخه په ناخبره توګه اغېزمن کېږي. او دویم دا چې لوست او تلقین زده کوي. اوسني ماشومان تر اتلس کلنۍ پورې د ژوند کوم لوی مسؤولیت نه لري او که چېرته کومه تېروتنه وکړي، نو د لویانو په شان سزا نه ورکول کېږي، خو په اسلامي زده کړو کې د ماشومانو د ودې عمر له اتلس کلنۍ څخه ټیټ ټاکل شوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی. په اسلامي فقه کې احتلام ته د هلك او نجلی رسيدل د هغوی د کوچني والی او ځوانۍ ته د رسېدو سرحد بلل کېږي. کله چې هلکان او نجونې احتلام ته رسېږي د ټولنيز او اخلاقو له پلوه هم په هغوکې بدلونونه راځي. له دې بدلونونو څخه يو يې هم د مسؤوليت منښې حس دی.

د ځوانۍ پړاو

ځواني چې له اتلس کلنۍ څخه پيل کېږي، د انسان د ژوند له پړاوونو څخه يو ضروري پړاو ګڼل کېږي. د دغې مودې لومړنۍ کلونه د ډېرو خلکو لپاره د لوړو زده کړو د ترسره کولو موده ده. همدارنګه ډير ځوانان واده کوي اوکورنۍ جوړوي. د هغو له ضروري پېښو څخه چې کېدای شي د ژوند په دغه پړاو کې پيښې شي، يو هم په يوه دنده بوختيا ده چې ممکن د ژوند تر وروستيو په هغه دنده کې پاتې شي او هغې دندې ته دوام ورکړي. د ژوند دغه پړاو د يوه ځانګړي سبک لرلو ته اړ دی چې په بېلابېلو ټولنوکې توپيرلري. ځوانان په بېلابېلو ټولنوکې د لويانو په پرتله مختلفې جامې اغوندي او د رفتار او کړو وړو له اړخه هم ډېر فعال او ځواکمن وي. په ټوليزه توګه، د ځوانانو د ژوند سبک د لويانو په پرتله تر ډېرې کچې توپير لري. کابو په ټولو ټولنوکې ډېر اړين مسؤوليتونه ځوانانو ته نه سپارل کېږي. له دې امله چې هغوی د ژوند په ځينو برخوکې له اړينې تجربې څخه برخمن نه دي.

د منځنۍ عمر پړاو

د عمر منځنۍ موده چې له ۳۰ کلنۍ څخه پيلېږي، د خپلو ځانګړو غوښتنو او اصولو درلودونکې ده. په دغه موده کې خلك د چارو د تر سره کولو لپاره اړينه انرژي لري او هم يې له ژوند څخه يوه ښه تجربه ترلاسه کړې وي. له دې امله کولای شو چې د ژوند دغه پړاو ته د خلکو د عمر د پخوالي پړاو ووايو. له همدې امله ده چې د کورنۍ او ټولنې په سطح اړين مسؤوليتونه معمولاً هغو خلکوته چې د عمر له پلوه په دغه پړاو کې وي، سپارل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلك د منځني عمر له لرونکو ځخه هيله لري چې د دغه پړاو خاص ارزښتونه، قواعد او آداب رعايت کړي. له هغوی ځخه هيله کېږي چې د جامو په اغوستلو، کړو وړو او ناسته ولاړه کې د ځوانانو په پرتله ځان تکړه اوځواکمن وښيي. ډير هغه کړه وړه چې د هغو تر سره کول د ځوانانو لپاره د منني وړ او ښه بريښي، امکان لري چې د منځني عمر لرونکو خلکو لپاره د هغو تر سره کول ښه او د منني وړ نه وي. ځوانان چې ورو ورو د منځني عمر پړاو ته نژدې کېږي، د دې پړاو آداب او قواعد زده کوي.

د ډېر عمر (بوډا والي) پړاو

د انسان د ژوند وروستی پړاو د بوډاتو ب پړاو دی. په مذهبي او سنتي ټولنو کې، د بوډاتوب دوره د عزت او احترام پړاو دی. په دغو ټولنو کې د زړوکسانو فزيکي فعاليتونه کمرنگه کېږي، خو د هغوی فکري مشارکت ډېرېږي. د ډېر عمرونو لرونکي خلك د ډېرو تجربو د لرلو له امله پريکړې کوي او يا هم لږ ترلږه له دوی سره سلاکېږي. خو په معاصرو او پرمختللو ټولنو کې د ډير عمر لرونکو خلکو حالت توپير کوي. کله چې هلته خلك د ژوند دغه پړاو ته ورسېږي، متقاعد کېږي او خپل ځای بايد د ټولنې ځوانانو ته ور پرېږدي، خو د اسلام د سپيځلي دين له نظره لويان ډېر حقوق لري چې له هغې ډلې ځخه د هغوی د مادي او معنوي اړتياوو پوره کولو يادونه وکړو. کورنۍ بايد لويانو ته درناوی وکړي او د هغوی د ژوند اړتياوې لکه، خواړه، پوښاك، او استوگن ځای ورته پوره کړي او تر خپله وسه د هغوی ستونزې حل کړي، که چېرته ناروغ شي، هغوی بايد د علاج لپاره ډاکتر او يا روغتون ته بوځي. که چيرې کوم شي ته اړتيا پيداکړي بايد ورته چمتو شي او ښه سلوك ورسره وشي او د خدای (جل جلاله) د رضا په خاطر هغوی ته د هو سايني اوآرامه ژوند زمينه مساعده کړي، د هغوی په وړاندې له سپکاوي او بد چلند نه ډډه وشي. که چيرته لويان خپلوان ونه لري دولتونه مکلف دي چې د دوی د اعاشې، اباتې او د ژوند د هوسايني او سو کالۍ د وسايلو پوره کول په غاړه واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- انسان د ټولنیز ژوند په موده کې کوم پړاونه تېروي؟

۲- د ماشومتوب په پړاوکې د مور او پلار دندې د ماشومانو په وړاندې څه شی دي؟

۳- د ماشومتوب پړاو کومې ځانګړنې لري؟

۴- د ځواني دوره له څوکلنی نه پیل کېږي او دا پړاو ځوانانو ته څه ارزښت لري؟

۵- د منځني سن پړاو کومې ځانګړتیاوې لري؟

۶- ولې د ډیر عمر خاوندان د پریکړې او تصمیم نیولو په سر کې ځای لري؟

۷- د اسلامي او غربي نړی د بوډاګانو د موقف او موقعیت توپیر په څه شي کې دی؟

کورنی دنده

د ماشومتوب او ځوانی پړاو پرتله کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي څپرکي لنډيز

• هره ټولنه خپل ځانګړی فرهنګ لري او په فرهنګ کې داسې اصول او قواعد ځای لري چې د ټولنې غړي د خپلو کړو وړو په ترڅ کې په هغو عمل کوي.

• له نورو سره اړيکې درلودل د ټولنيز ژوند يوه اړتياده. له نورو سره په اړيکو درلودلو کې برياليتوب، په ټولنيز ژوند کې زموږ د برياليتوب لامل ګرځي.

• کورنۍ او د هم لوبو ګروپونه د انسان د اجتماعي کېدو له لاملونو څخه شمېرل کيږي.

• کورنۍ هغه ډله ده چې غړي يې د نَسَبي اونسبتي تړاوونو له امله له يو بل سره دوامداره ټينګې او نژدې اړيکې لر ي.

• ښوونځی او ټولنيزې رسنۍ هم د ټولنيز کېدو دوه نورلاملونه ګڼل کيږي.

•ټولنيزې رسنۍ په لږ وخت کې په ډېره چټکتيا سره اطلاعات رسوي چې دا رسنۍ له راديو، تلويزيون، انټرنيټ، ورځپاڼو، مجلو اونورو څخه عبارت دي.

• د ماشومتوب پړاو، د ځوانۍ پړاو، د منځني عمر پړاو او د زړښت او بوډاتوب پړاو د انسانانو د ژوند بېلابېل پړاوونه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکي

ټولنيز نظم

په دې فصل کې لاندې موضوعات زده کوو:

- ټولنيز نظم څه شی دی؟
- د ټولنيز نظم لاملونه (۱)
- د ټولنيز نظم لاملونه (۲)
- ټولنيزې سرغړونې او د هغو ډولونه (۱)
- ټولنيزې سرغړونې او د هغو ډولونه (۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښېرکي موخې

هیله کیږي چې زده کوونکي د دې ښېرکي تر لوستلو وروسته:

- د ټولنیز نظم معنا او ارزښت وپېژني.
- د ټولنیز نظم د لاملونو سره پېژند ګلوي تر لاسه کړي.
- د ټولنیز نظم له رامنځته کولو سره علاقه مند شي.
- ټولنیزې سرغړونې وپېژني.
- د ټولنیزوسرغړونو لاملونه وپېژني.
- له قانون سره علاقمند شي.
- له ټولنیزو جرمونو او سرغړونو ځخه کرکه وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز نظم څه شی دی؟

پرتله يې کړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او بيا د هغو په اړه خبرې اترې وکړئ:

۱- آيا تاسو د شاتو د مچيو او يا د مېږيو خونه ليدلې ده او پوهېږئ چې هغوی څرنګه ژوند کوي؟

۲- د شاتو مچيو او د انسان د ژوند تر منځ توپيرونه او ورته والی په څه کې دی؟

څرنګه چې پوهېږو انساني ټولنه له ډيرو وګړو او ډلو څخه رامنځ ته کېږي، د دغو ډيرو وګړو د شتون، د ګروپونو د ډولونو او په اړيکو کې د اختلاف سره سره ټولنه په دوامداره توګه له يو نظم او سمون څخه برخمنه وي چې موږ کولای شو په هغې کې په هو ساينه ژوند وکړو.

د دغې مسئلې د پوهيدو لپاره يو مثال راوړو: بنايي تاسو د شاتو د مچيو او يا مېږيوخونه ليدلې وي. د شاتو مچې او مېږي ټولنيز ژوند لري او ډير شمېر يې په يوه خونه کې ژوند کوي. ټولنيز ژوند په دې معنا دی چې هريو يې يوه ځانګړې دنده پرغاړه اخيستې او په ښه توګه يې تر سره کوي.کله چې په سل ګونو مچې په يو ځای کې سره ژوند کوي، که چېرې د دوی ترمنځ کره نظم او همغږی وجود ونه لري، د هغوی ټولنيز ژوند به ډېر ژر له منځه ولاړ شي او دوام به ونه مومي. هغه څه چې د شاتومچې او يا مېږيان د يو بل تر څنګ را ټولوي هغه ځانګړې غريزه ده چې خدای (جَلَّ جَلاَلُه) د دوی په وجود کې پيداکړې ده. هغوی له دې پرته چې د خپلو مشرانو او لوړو چارواکو له حکمونو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرغړونه وکړي، خپلې چارې پرمخ بيايي او لامل يې دادی چې دوی په همدا شان پيدا شوي دي او له هغه پرته څه نه شي کولای.

د انسان ژوند څه ناڅه د شاتو د مچيو ژوند ته ورته دی، ځکه انسانان هم ټولنيز ژوند لري، ډېرشمېر خلک په يوه ټولنه کې ژوند کوي، له يوبل سره اړيکې لري او له يوبل سره مرسته کوي. خو د انسان د ژوند او د شاتو مچيو د ژوند تر منځ يو بنسټيز توپيرشته، هغه دادی چې: کوم عامل يا لامل چې انسانان د يوبل ترڅنگ سره راټولوي او د ټولنيز ژوند امکان ورته چمتو کوي، پيدايشي خاصيت نه دی، بلکې ارزښتونه، قواعد، قانون او په ټولنيزه توگه يو فرهنگ دی. د نظم منښه د انسانانو له خوا په ارادې او عقلمندۍ سره منځ ته راځي، خو د شاتو د مچيو نظم غير ارادي او فطري بڼه لري.

ټولنيز نظم څه شی دی؟

د دې لپاره چې د دغې موضوع په مفهوم په ښه توگه وپوهېږو، ټولنيز نظم په دوو کوچنيو او لويوکچو تر څېړنې لاندې نيسو.

کوچنۍ کچه (سطح)

له ټولنيز نظم څخه په کوچنۍ کچه موخه او منظور دادی چې د ټولنې وگړي په آسانۍ سره د يوبل په کړو وړو پوهېږي او درک کوي يې، له دې امله هغوی کولای شي چې د يوبل له کړو وړو نه وړاند وينه وکړي او په آسانۍ له يوبل سره اړيکې ټينگې کړي، د بېلگې په توگه: کله چې تاسو د يو توکي د پېرېدلو لپاره يو دوکان ته ورځئ، خپله غوښتنه ورته بيانوئ، دکاندار ستاسو په مطلب پوهېږي، که چېرته ستاسو د اړتيا وړ توکي ولري، هغه توکي تاسوته درکوي او په بدل کې يې خپلې پيسې اخلي.

دغه موضوع چې په ښکاره ډېره ساده برېښي، په حقيقت کې ډېره پېچلې او په عين حال کې ډېره ضروري ده. ستاسو اړيکه له دوکاندار سره په دې سبب په ډېره سادگۍ رامنځته شوه چې تاسو دواړو يوه گډه او مشترکه ژبه درلوده او د گډو ارزښتونو او اصولو څخه برخمن وئ او که چېرې هغه يو پردی شخص وي او ستاسو له ارزښتونو او فرهنگي اصولو سره آشنايي ونه لري، تاسو نه شئ کولای چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوله بل سره په آسانۍ اړيکی ټينګې کړئ.

نو موږ له دې لارې کولای شوچې له خلکو سره خپلې اړيکې ټينګې کړو ځکه چې موږ ټول له ګډو ارزښتونو او قواعدو څخه برخمن يو. موږ کولای شو د نورو د احتمالي کړووړو او رفتارونو اټکل وکړو او د هغه پر بنسټ له هغوی سره چلند وکړو.

لويه کچه (سطح)

کله چې د نظم په هکله په لويه کچه خبرې کوو، زموږ موخه په بېلابېلوګوندونو، ډلو، بنسټونو او په ټوله ټولنه کې نظم دی. د بيلګې په توګه: کله چې تاسو سهار وخته نانوايي ته ځئ او ډوډۍ اخلئ، بېرته کورته راځئ او د سهار ډوډۍ خورئ او د ښوونځي په لور روانېږئ ښوونځي کې درس لولئ، هېڅکله دغو ځايونو ته له تګ څخه مخکې شک او ګومان نه کوئ چې امکان لري نن **نانوايي،کور** او يا هم **ښوونځی** خپل ورځني کارته دوام ورنه کړي او په بل کار بوخت وي. له دې څخه څرګندېږي چې ټولنه له يو ډول نظم او قواعدو څخه برخمنه ده چې هرشی پرخپل ځای دي: مختلف مؤسسات، بنسټونه اوګوندونه هره ورځ خپلو عادي کارونو ته دوام ورکوي. خلک د تل په شان خپل کارونه کوي او د هېواد له قانون څخه پيروي کوي.په حقيقت کې ټولنه د يوه ماشين په څېر ده چې له ډېرو ورو او لويو برخو څخه رامنځته شوې او په يوه ځانګړي نظم او همغږۍ سره کار کوي.

آيا له ځانه موکله پوښتلي دي چې ولې بېلابېلې چارې د تل لپاره د خپل معمول جريان له مخې تر سره کېږي او د ټولنې نظم په همدا شان دوام لري؟ د دغې پوښتنې ځواب به په راتلونکو لوستونوکې تر لاسه کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- که په ټولنیز ژوند کې نظم او همغږي نه وي،څه به وشي؟

۲- د شاتو د مچیو او میږیو ژوند څه ډول دی؟

۳- د شاتو د مچیو او انسانانو د ژوند توپیر په څه شي کې دی؟

٤ ټولنیز نظم په کوچنۍ سطح څه معنا لري؟

٥- ټولنیز نظم په لویه کچه څه ګټه لري؟

٦- یوه بیلګه د نظم د کوچنۍ‌سطحې او یوه بیلګه د نظم د لویې سطحې په اړه توضیح کړئ.

کورنۍ دنده

کوچنی نظم له لوی نظم سره پرتله کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيز نظم لاملونه(۱)

خبرې اترې وکړئ

تېر لوست ته په پام سره، ستاسو په فکر:

۱- آيا زموږ ټولنيز ژوند نظم لري؟

۲- که چېرې ستاسو ځواب مثبت دی، څه شی ددې لامل گرځي چې زموږ ژوند دې نظم ولري؟

لکه څنگه چې په تېر لوست کې مو ولوستل، له دې سره سره چې انسان او د شاتو مچۍ دواړه ټولنيز ژوند لري، د شاتو مچۍ په فطري ډول ټولنيز ژوند ته دوام ورکوي.

له همدې امله ده چې د هغوی ژوند د زرگونو کلونو په لړ کې بدلون نه مومي: د پېړيو، پېړيو راهيسې دوی په يوې طريقې سره خونه جوړوي، په يوه ډول د گلونو شيره راټولوي او له هغه څخه شات جوړوي، په يوه ډول تغذيه کوي او په يو شان کارونه سره وېشي. خو د انسانانو ټولنيزې اړيکې د يو لړ اصولو، قوانينو او معيارونو پربنسټ ولاړې دي چې په ټولنه کې منځ ته راځي او وگړي يو له بل سره هوډ او موافقه کوي چې دغه معيارونه مراعات کړي. نو په دې توگه، د دغو قواعدو او قوانينو پېژندنه چې زموږ د ټولنيز ژوند او اړيکو بنسټ جوړوي زموږ لپاره ډېر ارزښت لري چې په دغه او راتلونکو لوستونو کې به يې وڅېړو.

ټولنيز ارزښتونه

موږ د ډېرو څيزونو په اړه قضاوت او حکم کوو مثلاً: هغه ښه يابد، سم يا ناسم گڼو. د بېلگې په توگه: يو بل ته درناوی کول، زده کړه، کارکول، رښتينولي او امانتداري ښه گڼو. يو بل ته درناوی نه کول، بې احترامي، لټي، خيانت، چغلي او دروغ ويل بد گڼو.

ټولنپوهان دغه ډول مفاهيم **ارزښت** بولي. ارزښتونه په بېلابېلو برخو کې زموږ د قضاوت کولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

معیارگرځي. له ارزښتونو پرته خلك له یو بل سره د اړیکو په ټینګولو کې له ربړونو او ستونزو سره مخ کېږي، څکه په دې حالت کې هغوی ګډ اخلاقي معیارونه او اصول نه لري چې د هغو په واسطه خپل او د نورو چلند وخېړي. آن تردې چې که چېرې په یو ساده کار کې هم ګډ ارزښتونه شتون ونه لري، د پیوستون او توافق امکان نه لیدل کېږي، په دې صورت کې هغوی نشي کولای چې کومې چارې تر سره کړي او په دې پوه شي چې کوم کړه وړه غیر عادلانه او کوم چلند ناسم دی چې په پایله کې دوی له یو بل سره همغږي شي او موافقه وکړي.

قواعد

که څه هم ارزښتونه زموږ په ژوندکې ډېر اهمیت لري، خو هغوی په هغه پیمانه ټولنیز دي چې نشي کولای په کره او ژوره توګه زموږ چلند تنظیم کړي.

د مثال په ډول: **نوروته درناوی** د یو ارزښت په توګه، موږ ته یوازې وايي چې یو بل ته درناوی کول ښه دی، خو دانه وايي چې څرنګه باید یوبل ته درناوی وکړو. لکه څنګه چې پوهېږو په هره ټولنه کې په یوه ځانګړي ډول یو بل ته درناوی کوي. امکان لري چې یو ځانګړی چلند او یا عمل په یوه ټولنه کې درناوی او په بله ټولنه کې بې احترامي اوسپکاوی وګڼل شي.له دې امله، ارزښتونه باید په ځانګړو تګلارو واړول شي، ترڅو موږ وکولای شو په ورځنیو کړو وړو کې له هغو څخه استفاده وکړو. انسانان له داسې وړتیاو څخه برخمن دي چې کولای شي له دغو عامو ارزښتونو څخه په ځانګړو ټولنیزو حالاتو کې د کړو وړو لپاره کړنلارې جوړې کړي. دغه کړنلارې د **قواعدو** په نامه یادیږي. څنګه چې پوهیږو د اسلام د سپېڅلي دین له ظهور څخه وروسته مسلمانان له اسلامي ارزښتونو اوقواعدو څخه پیروي کوي چې بې شکه او په ټول باور سره د ټولنې دوګړو کړه وړه او چلند په دقیقه توګه تنظیموي او په هغې لارې چې دوی خدای (جَلَّ جَلاَلُه)ته ورنژدې کوي او د دنیا او آخرت نېکمرغی ته یې رسوي، لارښوونه کوي. موږ د همدې قواعدو پر بنسټ دغه څواك او وړتیا تر لاسه کوو چې په ښوونځي، اداره او بېلابېلو حالاتو کې له یو بل سره اړیکې خپلې ټینګې کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز رول

قواعد يو له بل سره بې تړاوه او خواره واره نه دي، بلکې هغوی په منظمو ډلو کې له يو بل سره اړيکې لري او له دې لارې زموږ اړيکې آسانوي او د ټولنيز نظم په ټينګولو کې مرسته کوي. د بېلګې په توګه: په کورنۍ کې د يوې مور رول او مقام په پام کې و نيسئ. خلك په يوه ځانګړې ټولنه کې له مېندو څخه هيله لري چې د خپلو او لادونو لپاره ځانګړې چارې ترسره کړي. هغه چارې چې موږ يې له مېندو څخه هيله لرو. په حقيقت کې هغه قواعد دي کوم چې د مور په **رول** پورې تړاو لري. يعنې هغه چارې سرته ورسوي چې له مېندو څخه يې هيله کېږي. هر شخص کولای شي څو رولونه ولري. د بېلګې په ډول:

يو کس په کور کې **مور** او **ماندينه**، په ښوونځي کې **ښوونکې** او په ګوند کې **معمولی غړې** وي. چې هر رول په خپل ځای کې سرته رسوي او که داسې ونه کړي هم هغه اوهم نور له ستونزو سره مخ کېږي.

په دې توګه، موږ په هر موقعيت يا دريځ کې چې يو، د هغه په تناسب رول سرته رسوو، په منظم ډول چلند کوو، آن تردې چې نور خلك کولای شي زموږ د احتمالي چلندونو اټکل وکړي. لنډه دا چې د يوې ټولنې وګړي د ګډو ارزښتونو او اصولو په منلو او په بېلابېلو ټولنيزو رولونوکې د هغو په پام کې لرلو او رعايت کولو سره له کړکيچ او نا خوالو څخه مخنيوی کوي او خپلو کړو وړو ته سمون ورکوي.ګډ ارزښتونه او اصول ددې لامل کېږي چې د يوې ټولنې وګړي له يو بل څخه دځانګړو چلندونو هيله ولري او همدارنګه له يو بل څخه انتظار لري چې له يو لړ ځانګړو چلندونو څخه ډډه وکړي. دغه امر د خلکو ترمنځ د اړيکو د نظم، همغږۍ او دسپلين په معنا دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- ټولنيز ارزښتونه څه شی دي؟

۲- زموږ په ورځني ژوند کې ارزښتونه کوم رول لوبوي؟

۳- قواعد څه شی دي؟ بيان يې کړئ.

۴- رول څه شی دی او تاسې په ټولنه کې کوم رول لوبوئ؟

کورنۍ دنده

خپل ښوونځی په نظر کې ونيسئ، له څو رولونو نه نوم واخلئ او هغه خلک چې دا رولونه لوبوي، څوک دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيز نظم لاملونه(۲)

خبرې اترې وکړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او د هغو په اړه بحث وکړئ.

۱- آيا ټولنيز ارزښتونه او اصول د ټولنيز نظم د راوستلو لپاره کافي دي؟

۲- که چېرې فکر کوئ چې دا کافي نه دي، د کومو طريقو او لارو وړاندېز کوئ؟

د ډېر ورته والي سربېره چې د انساني ټولنې او د شاتو مچيو ترمنځ شتون لري، انسان د شاتو مچې نه ده او انساني ټولنه د نظم او دسپلين له شتون سره چې لري يې، په دوامداره توګه د اختلافاتو، شخړو او قانون ماتولو او له قانون څخه د سرغړونو د پېښو شاهده ده چې د بې نظمۍ لامل ګرځي. د نفوسو ډېروالی، نا انډولي، بې عدالتي، توکم پالي او نور ټول کړکيچ را پاروونکي لاملونه چې بې نظمي را منځ ته کوي، د سرغړونو کچه لوړوي اوخلک بلوا ته هڅوي. دا له امکانه وتلې خبره ده چې يوه ورځپانه را خلاصه کړو او په هغې کې د وژنې، عصبانيت، نيوکې او له قانون څخه د سرغړونې يو ريوټ تر سترګو نه شي. دغه خبره په دې معنا ده چې که څه هم ارزښتونه او اصول د ټولنيز نظم د رامنځ ته کېدو ډېر ضروري لاملونه دي، خو په يوازې ډول کافي نه دي. ټولنه د ارزښتونو او اصولو سربېره د نظم د رامنځ ته کولو او د ټولنيزې اداري د راوستلو لپاره نورو وسايلو او لارو چارو ته اړتيا لري چې د هغو له ډلې يې ډېر ضروري لارې او وسايل له قانون، پوليسو، محکمې او زندان څخه عبارت دي.

دغه لوست مو د دغو څلورو ارګانونو څېړنې ته ځانګړی کړی دی. د يوه هېواد قانون د دولت، خلکو، مؤسسو او شرکتونو اړيکې له يوبل سره تنظيموي. که چېرته قانون موجود نه وي ګډوډې او بې نظمي به په ټولنه کې حاکمه شي چې په پايله کې به د هغه ټولنيز نظام د پرزيدو لامل وګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنه هغه وخت نظم او سمون مومي او د پرمختګ او ودې خواته لار پیدا کوي چې لومړی، ښه قانون ولري، دویم دا چې دا قانون په ښه توګه عملي شي.

قانون

کله چې انساني ټولنه کوچنۍ وه، نو ټولنه یوازې د ارزښتونو، قواعدو، آدابو او رواجونو په واسطه اداره کېده، خو کله چې نفوس ډېر شو، نو دخلکو د اداره کولو لپاره دولتونه منځ ته راغلل او قانون ته اړتیا پیداشوه.

قانون یوه تګلاره ده چې د تقنینیه قوې یا پارلمان له خوا تصویب کېږي. د دغو قوانینو یوه برخه د خلکو پرکړنو څارکوي او خلك یې باید مراعات کړي او په پام کې یې ونیسي، خو بله برخه یې د حکومت په کړنو پورې اړه لري او د حکومت د کړنو څارکوي. په دواړو حالاتوکې، قانون د وګړو او دولت کړنې تنظیموي او له یوې خوا د وګړو ترمنځ اړیکې او له بلې خوا د وګړو او دولت ترمنځ اړیکې سره منظم او همغږې کوي. د نن ورځې هغه ټولنې چې ډېرې لویې او پېچلې دي، له قانون پرته د ادارې وړنه دي.

په ډېرو هېوادونوکې اساسي قانون شتون لري. اساسي قانون ډېر جامع او ټولنيز، خو اړین او ضروري مسایل څېړي او په آسانۍ سره د بدلون وړنه دي.

اساسي قانون د نورو قوانینو بنسټ او د مور حیثیت لري. نور قوانین د اساسي قانون پر بنسټ را منځ ته کېږي څرنګه چې و لیدل شول، اوسنۍ ټولنې پرته له قانون څخه نه اداره کیږي.

په اسلامي ټولنه کې اساسي قانون د اسلامي قانون د احکامو او په هېوادکې د رایج مذهب په رڼاکې ترتیب او جوړېږي که داسې نه وي، نو هغه قانون د شریعت له نظره د اعتبار وړ نه دی او خپل ارزښت او مقام له لاسه ورکوي.

پولیس

په مدرنو او پر مختللو ټولنوکې قانون یو ضروري شی ګڼل کېږي، خو قانون باید اجرا ئیوي ملاتړ ولري. که چېرې د قانون اجراییوي او د پلي کېدو ضمانت شتون ونه لري، امکان لري چې څوك قانون ته پاملرنه ونه کړي او هغه عملي نه کړي. پولیس هغه ځواك دی چې د نظم د را وستلو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوندي کولو او د جرمونو د کنټرول لپاره کار کوي. پولیس د هېواد کورنی نظم او امنیت د مجرمانو او بلواگرو له شره خوندي کوي.

محکمه

د قضاییه ځواك د پرمختللو ټولنو یو له درې اصلي او بنسټیزه ځواکونو څخه گڼل کېږي.

قضاییه قوهٔ د دې لپاره ده چې که چېرته د خلکو تر منځ یا د خلکو او دولت تر منځ حقوقي یا جنایي اختلافات او دعواوې منځ ته راشي، قضاییه قوه یې د محکمو له لارې فیصله کوي. محکمې ته هغه خلك مراجعه کوي چې په حقونو یې د وگړو، شرکتونو او یا د دولت له خوا تېری شوی وي.

که چېرته محکمه خپله دنده په ښه توگه سرته ورسوي، لومړی به هغه خلك چې حق یې ضایع شوی دی خپل حق ته ورسیږي او دویم به هغه کسان چې کولای شي د نورو حقوق تر پښو لاندې کړي خو تر اوسه یې هغه کار نه وي کړی، له دې ویرې چې محکمې ته به کش شي او سزا به وویني، له تېري به لاس په سر شي.

زندان

زندان یو له هغو تادیبي او روزنیزو مرکزونو څخه دی چې ټولنه د مجرمینو له شره خلاصوي او پاکوي. له دې کبله زندان د ټولنیز کنټرول له ډېرو مهمو وسایلو څخه شمېرل کېږي. هغه کسان چې د محکمې په حکم په سزا محکومیږي خپله د محکومیت دوره په زندان کې تېروي. یو شمېر خلك له دې ویرې چې په زندان کې ونه لوېږي په جرم او جنایت لاس نه پورې کوي. څرنگه چې ولیدل شول، په مدرنو دولتونو کې د ټولنیز نظم د ساتلو او جرم او جنایتونو د مخنیوي لپاره له قوي وسایلو څخه گټه اخیستل کېږي. قانون، پولیس، محکمه او زندان په نوې نړۍ کې د ټولنیز نظم او سمون ډېر مهم وسایل گڼل کېږي.

د نظم او دسپلین ساتلو یو بله وسیله د انسان په طبیعت او خټه کې نغښتې ده او هغه عبارت له ایمان لرلو، صداقت، له خدای (جَلَّ جَلالُه) او د آخرت له سزا نه ویره ده. که چېرته یو انسان د ټینگ ایمان درلودونکی وي او په مرگ او د آخرت په ورځ ایمان او باور ولري او په دې پوه شي چې زموږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کړو وړو له ذرې ذرې څخه پوښتنه کېږي، نو دا روحيه په خپله په انسان کې د ننه په پوليس اوړي او هغه اړ باسي چې له جرم او جنايت نه ډډه وکړي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- کوم عاملونه په ټولنه کې د بې نظمى لامل ګرځي؟

۲- هغه لاملونو نه چې په ټولنه کې د بې نظمۍ سبب ګرځي، نومونه يې واخلئ؟

۳- هغه مهمې وسيلې چې په ټولنه کې د نظُم راوستلو لپاره ترې کار اخيستل کيږي کومې دي؟ نوم يې وا خلئ.

٤- قانون څه شى دى او کومو چارو ته سمون ورکوي؟

٥- که په ټولنه کې قانون نه وي، څه به وشي؟

٦- د قانون له پشتوانو څخه د يوه نوم واخلئ.

۷- د مجرمينو زنداني کول د ټولنې لپاره څه ګټې لري؟

۸- آيا له ياد شويو ديني او حسي وسايلونه پرته معنوي وسايل هم شتون لري چې د ټولنې د نظم او دسپلين په ساتنه کې مرسته وکړي؟

کورنۍ دنده

د هيواد د اساسي او مدني قانون په باره کې يوه مقاله وليکئ چې له دوو مخونو څخه کمه نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيزي سرغړوني(١)

خبرې اترې وکړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او د هغو په اړه خبرې اترې وکړئ:

١- آيا تاسو داسې خوك ليدلي چې له ټولنيزو اصولو څخه پيروي ونه كړي؟

٢- ولې دغه شان خلك، ټولنيز ارزښتونه او اصول تر پښو لاندې كوي؟

څرنگه چې په تېرو لوستونو كې مو ولوستل، په ټولنه كې ډېر ارزښتونه او اصول شتون لري چې زموږ ټولنيزې اړيكې تنظيموي. ډېر وګړي له دغو ارزښتونو او اصولو څخه پيروي كوي او له همدې امله نظم او آرامي په ټولنه كې حاكم وي. له خلكو څخه هيله كېږي چې دغه ټول ارزښتونه او په ځانګړې توګه د ټولنې اړين او ضروري ارزښتونه رعايت كړي. كه چېرې يو شمېر كم رنګه او غير ضروري ارزښتونه او اصول د يو شمېر خلكو لخوا تر پښو لاندې او له پامه وغورځول شي، نور وګړي هغه تر يوې كچې له پامه غورځوي او په پايله كې په ټولنيز نظم كې كومه ستونزه نه رامنځ ته كېږي. خو په ټولنه كې داسې وګړي هم تر سترګو كېږي چې ډېر شمېر اصول په خوښو ځله تر پښو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې کوي، ټولنه او وګړي د دغسې خلکو په وړاندې غلې نه پاتې کېږي او هڅه کوي چې د ډول ډول وسیلو نه په ګټې اخېستلو سره د دوی د کړنو مخه ونیسي. دې ډول خلکوته، سرغړوونکي او مجرمین او د دوی کړنو ته سرغړونه او جرم وايي هغه پوښتنه چې دلته مطرح کېږي داده چې ولې ځینې خلک سرغړونه کوي؟ خو ځینې خلک خانونه د سرغړونو څخه لرې ساتي. د دې پوښتنې ځواب به په دغه او راتلونکي لوست کې تر لاسه کړو. ډول ډول ټولنیز لاملونه شتون لري چې یو شمېر خلک د سرغړونو او بې لارې خواته هڅوي. د هغوله ډلې ځینې ضروري لاملونه يې په لاندې ډول دي:

د نفوسو اندازه

د نفوس اندازه د هغو لاملونو څخه ده چې په ټولنه کې د نظم حالت معلوموي چې آیا نظم تر ګواښ لاندې دی او که نه؟ د ډېرو وګړو لرونکو ټولنو اداره کول د لږو وګړو لرونکو ټولنو په پرتله ډېر ستونزمن کاردي، ځکه هرڅومره چې د وګړو شمېر ډېرېږي، د خلکو مخامخ اړیکې له یو بل سره ستونزمنې کېږي.

له نورو سره د لیدلو، خبرو کولو او پېژندلو لپاره کافي وخت نه وي. کله چې د مخامخ اړیکو کچه راټيټه شي د متقابل عمل کیفیت یعنې د هیجان، عاطفې او د متقابل باور د شدت کچه هم راټيټېږي. له دې کبله له نورو سره دپیلتوب او نژدې والي احساس کمېږي اودجرمي اعمالو کچه لوړېږي. له دې سربېره د نفوسو په ډېروالي کې د سر غړوونکو او جنایت کارو ګروپونو د تشکل امکانات موجود دي، ځکه چې هغوی له ټولنې نه واټن نیولی چې نوي او بیا پیوستون ته اړتیا لري. هغوی معمولاً وړوکې ټولګه جوړوي چې دغه ټولګه غالباًکوچنی فرهنګ او د خپل ژوند ځانګړي سبکونه را منځ ته کوي.

د پاملرنې وړ ده چې په مطلقه توګه د نفوسو ډېروالی د سرغړونو لامل نه ګرځي، خو د سرغړونو اصلي لامل د نفوسو د روني نشتوالی او ناپوهي ده. بې له شکه هغه ډېر نفوس چې ښه روزنه يې نه وي لیدلې له هغه لږ نفوس څخه کوم چې ښه روزنه او تربیت و نه لري کېدای شي زیاتې سرغړونې ونه لري.

د اسلام د ستر پیامبر ﷺ لارښوونه ده چې د ډېر اولاد راوړل د اسلامي امت د زیاتوالي او د قیامت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځ د پیامبر ﷺ د ویاړ لامل ګرځي، خو د احادیثو شارحین دغه تشویق او هڅونې له اصلاح او روزنې سره تړاو ورکوي. یعنې که چېرته یو کس د دې وس ولري چې خپلو اولادونو ته ښه روزنه ورکړي او د یوه نیک عنصر په توګه یې ټولنې ته وړاندې کړي، ښه او که نه، نو دا اندېښنه او ترغیب هغه چاته نه دی چې د اولادونو د ښې روزنې وس نه لري.

کډوالي

کډه کول او د ځای بدلول د خلکو په کړو وړو ډېره اغېزه لري. ځینې وخت کډوالي داخلي وي چې یو زیات شمېر خلک د ځینو لاملونو له کبله، لکه: جګړې، قحطی، وچکالیو یا د سېلاو له امله د یوه هېواد دننه له یوې سیمې نه بلې سیمې ته کډه کوي کله هم دا کډوالي بهرنی وي، یعنې یوشمېرخلک د ځینولاملونو له کبله له یوه هېواد نه بل هېواد ته کډه کوي.کله چې پراخې کډوالۍ کیږي ارزښتونه او قواعد بدلیږي او د ژوند طریقه او اړیکې تر یوه حده بدلون کوي. د دې بدلونونو اغیزه په ټولو خلکو یو ډول نه وي او ځینې خلک ډېر تر اغېزې لاندې راځي. همدلته ده چې انحرافي کړه وړه او سر غړونې ډېرېږي.

د نفوس تنوع

د ډېرو هېوادونو نفوس له بېلابېلو قومي، مذهبي او ژبنیو ډلو څخه تشکیلیږي په داسې حال کې چې نفوس له مختلفو ډلو څخه تشکیل شي،د ډېرو انحرافي کړو وړو احتمال وجود لري. په عامه توګه، که چیرته د نفوسو شمېر د طبیعي امکاناتو سره تناسب ونه لري، مهاجرت او د نفوسو بې ځایه کیدل صورت نیسي.که نفوس د فرهنګ، قوم، ژبې اومذهب له لحاظه یو ډول وي، ډیر امکان لري چې په داسې ټولنه کې جرمونه او سر غړونې کمې وي، خو له دې پرته، ممکنه ده چې د وګړو په کړو وړو اغېزه وکړي او یو شمېر کسان جرمونو اوسرغړونو ته ښکیل باسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتني

١- مجرم (سر غړونکی) چا ته ویل کېږي؟

٢- کو م لاملونه انسان د سر غړوني خوا ته بیایي؟

٣- آیا د ډیر نفوس سمون د لږ نفوس له سمو ن څخه ستونز من دی؟ په دې اړه مو خپل فکر څرګند کړئ.

٤- ډیر نفوس د ټولنې په نظم څه اغېزه اچوي؟

٥- د نفوس تنوع د ټولنې په نظم څه اغیزه لري؟

کورنۍ دنده

د مهاجرت د لاملونو په باره کې څو کرښې مقاله ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيزې سرغړونې (۲)

خبرې پرې وکړئ

۱- ولې ځينې خلك سر غړونې کوي؟

۲- څنګه کولای شو له سرغړونو څخه مخنيوی وکړو؟

په تېر لوست کې مو په سر غړونو باندې د نفوسو د اندازې او کيفت د اغيز ې په اړه بحث وکړ. په دې لو ست کې به د سر غړونې او انحراف په اړو ند د ځينو نظرياتو په باره کې څرګندونې وکړو.

تر فشار لاندې راتلو نظريه

يو ټولنپوه ويلي دي چې د هرې ټولنې فرهنګ د خلکو لپاره هم موخې ټاکي او ور پېژني يې او هم دې موخو ته د رسېدو روا لارې او وسيلې ورښيي. سر غړونه په لويه کچه هغه وخت منځ ته راځي چې دې مو خو ته د لا س رسی روا لارې محدودې وي او دا محدود يتونه په هغو کسانو چې روا وسايلو ته لا س رسی نه لري ، فشار راولي، د بيلګې په توګه: په يوه ځانګړې ټولنه کې په مسلکي او اقتصادي بر ياوو باندې ټينګار کېږي، خو د دې برياوو د لاس ته راوړلو وسايل کم او محدود دي. په داسې ټولنه کې له يوه لوري خلك د فشار لاندې دي، ترڅو دا اقتصادي برياليتوبو نه لا س ته راوړي او له بلې خوا د دې بر ياليتو بونو لاس ته راوړل ممکن نه دي. دا ټولنپوه وايي چې ځينې خلك په داسې شرايطو کې په سر غړونې او جرم لاس پورې کوي. يعنې هغو مو خو ته د رسيدو لپاره چې په ټو لنه کې ټاکل شوې دي له نا روا وسايلو نه کار اخلي. د دې نظر په اساس، د دې لپاره چې جرم او سر غړونې کمې شي، بايد اجتماعي موخو ته د رسېدو لپاره د روا او مشروعو وسايلو او لارو د پيدا کولو هڅه وشي.

د تضاد نظريه

ځينې ټولنپو هان په دې عقيده دي چې زياتره هغه کسان په سر غړونه لا س پورې کوي چې ډېر زور او شتمنی خاوندان دي. هغوی په سترو سياسي او اقتصادي تېر وتنو لاس پورې کوي خو نيستمن ممکن له يوې هتې يا کور نه يو کم ارزښته شی غلا کړي. سره له دې چې د زورورو او نيستمنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلکو د سر غړونو کچه د پرتلې وړ نه ده، خو د زور خاوندان سر غړونه داسې تعریف کوي چې ګوندي د فقیرو او نیستمنو خلکو جرم د سر غړونې په معنا دی او خپلې سر غړونې د دې تعریف له کړۍ څخه بهربولي اوپه دې ډول شتمن خلک دهغو سر غړونو او جرمو نو له عواقبو څخه چې مرتکب کېږي په امان کې پاتې کیږي، خو نیستمن خلک د ډیر وړوکي جرم په تور کلونه کلونه د بندي خانې په کنج کې تېروي او د ټولنیز ژوند له اړخه هم بد نوم پرې تپل کېږي، د دې نظرېې په اساس، سر غړونه د هرې طبقې له خوا سرته رسېږي، خو یوازې نیستمن او فقیران سزا ویني.

د ټاپه وهلو نظریه

داسې نظر هم مو جود دی چې کله یو څوک په هر دلیل چې وي یوه سر غړونه وکړي، نو خلک هغه ته سر غړوونکی وایي او په هغه د مجرم ټاپه وهي او کله چې په پرله پسې ډول مو هغه ته د غله، روږدي(معتاد) او یا د مجرم خطاب وکړ، نو هغه په دې باور کیږي چې په رښتیا هم دی سر غړوونکی اومجرم دی او هڅه کوي چې د خپل په شان نور کسان هم پیدا کړي چې له هغو سره ناسته ولاړه ولري، نو کله چې د مجرمانو په ډله کې ګډ شو له عادي خلکو سره یې فاصله زیاتېږي او کېدای شي چې د یو حرفوي مجرم په توګه په لو یو جرمونولا س پورې کړي. دا نظریه موږ ته دا جوته کوي چې کله څوک یوه سر غړونه کوي په هغه باندې د مجرم د ټاپې له وهلو څخه بایدډډه وشي.

دانتقال نظریه

یوه بله نظریه چې له پخوا څخه په خلکو کې دود ده. داسې ویل کیدل چې سر غړونه اکثراً زده کیږي. کله چې په ځانګړې توګه د کوچنیوالي په پړاو کې، د مجرمینو او سر غړوونکو سره ناسته ولاړه اومعاشرت کوي، د هغو قواعد زده کوي او سر غړونه نه یوازې بده او د غندنې وړ عمل نه بولي، بلکې هغه ممکن یو عادي او د ستاینې وړعمل وبولي.

سعدي شیرازي دا نظریه په داسې ډول لنډه کړیده:

پسر نوح با بـــــــدان بنشست　　خانــدان نبو تـش گم شـد
سگ اصحاب کـهف روزی چنـد　　پی مردم گرفت ومردم شد

ترجمه:

د نوح زوی کېناست له بـــدانو سره　　د پیامبـری کورنــی یې شوه ورکـه
د کهف د اصحابو سپی یو څو ورځې　　وګرځید له سړیو سره، سړی شو، ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې لپاره چې له سرغړونې او جنایت نه توبه وشي، باید خپلو دوستانو او هغو کسانوته چې ورسره ناسته ولاړه لري، بدلون ورکړي او د ځان لپاره صالح او له خدای ویریدونکي دوستان وټاکي، ترڅو د هغوی د مرستې او لارښوونې په برکت له گناه کولو څخه په امان کې پاتې شي او دوی ته د ښو چارو د لټون او له بدو کارونو څخه د ډډې کولو انگېزه وگرځي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

١- سرغړونکی چاته ویل کیږي؟

٢- کوم لاملونه دي چې وگړي سرغړونو ته را کاږي؟

٣- د فشار جوړونې نظریه څه شی ده؟ واضحه یې کړئ.

٤- د تضاد نظریه څه شی ده او په ټولنه کې د سر غړونو په را پیدا کېدو څه اغېزه لري؟

٥- د ټاپه وهلو د نظریې په باره کې څو کرښې ولیکئ.

کورنۍ دنده

د دې په اړه چې (څنگه کولای شو له جرم او سرغړونې څخه مخنیوی وکړو) یو مقاله چې له دوو مخونو څخه کمه نه وي، ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښځې لنډیز

• په کوچنۍ کچه له ټولنیز نظم څخه موخه دا ده چې د ټولنې وګړي په آسانۍ سره د یوبل په کړو وړو وپوهیږي او درک یې کړي، له دې امله هغوی کولای شي چې د یوبل له کړووړو څخه وړاند وینه وکړي او په آسانۍ له یوبل سره اړیکې را منځ ته کړي.

• ارزښتونه په مختلفو برخو کې زموږ د قضاوت کولو معیارګرځي. له ارزښتونو پرته خلک له یوبل سره د اړیکو په ټینګولو کې د ربړونو او ستونزو سره مخ کیږي.

• په یوې ټولنه کې خلک د ګډو ارزښتونو او قواعدو په منلو سره او په مختلفو ټو لنیزو چارو اورولونو کې دهغو په رعایت کولو سره،له تاو تریخوالي او ګډوډۍ څخه مخنیوی کوي او خپلو کړو وړو ته نظم اوسمون ورکوي.

• قانون یوه تګلاره ده چې د تقنینیه قوې یا پارلمان له خوا تصویب کیږي. د دغو قوانینو یوه برخه د خلکو پرکړنوڅارکوي او خلک یې باید مراعات کړي او په پام کې یې ونیسي، ولې بله برخه یې د حکومت په کړنو پورې اړه لري او د حکومت د کړنو څخه څارنه کوي.

•د وګړو شمېر د هغو لاملونو له ډلې څخه دی چې څرګندوي آیا په ټولنه کې نظم د ګواښ لاندې راغلی او که نه د ډېرو وګړو لرونکو ټولنو اداره کول د لږو وګړو لرونکو ټولنو په پرتله ډېر ستونزمن کار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکي

په دې څپرکي کې دا لاندې لو ستونه لولئ:

• ټولنیز بدلونونه څه شی دي؟

• د ټولنیز بدلونونو لاملونه(۱)

• د ټولنیز بدلونونو لاملونه(۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څېرکی موخې

له زده کوونکو څخه هیله کیږي چې د دې څپرکي په پای کې وکولای شي:

- دبدلونونو له معنا او مفهوم سره آشنايي پيدا کړي،
- د ټولنيزو بدلونونو مصداقونه وپېژني،
- د ټولنيزو بدلونونو لا ملونه تشخيص کړای شي،
- په خپل ژوند کې د بدلونونو په ښيګڼو او زيانونو پوه شي،
- د ټولنيزو بدلونونو د کنټرو لولو لاره وپېژني،
- د خپل ژوند له مثبت بدلون سره علاقمند شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز بدلونونه څه شی دي؟

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

سره له دې چې په ټولنه کې ډير شيان زياته موده ثابت پاتې کېږي او بدلون نه کوي، خو ځينې شيان بدلون کوي، ستاسې په فکر:

۱- ټولنيز بد لونونه څه شی دي؟

۲- څو ډوله بدلونونه چې تاسې هغه ليدلې وي، بيان کړئ.

د چټک ټولنيز بدلون پيل

په پخوا زمانو کې انسا نانو نسبتاً يکنواخته ژونددرلود او ډېرو نسلونو تقريباً يو ډول ژوند کاوه، يو ډول جامې يې اغوستلې، يو ډول خواړه يې خوړل او يو ډول دود او دستور يې درلود. هغه بدلو نونه چې دانسانانو دژوند په مختلفو برخو کې په سترګو کېدل، ډير کرار او حتا د ليدلو وړ نه وو، خو د اوه لسمې ميلادي پيړۍ څخه را په دې خوا چې صنعت او تکنالوژۍ وده وکړه، د بشر د ژوند ټولو برخو په ډيره چټکتيا سره پرمختګ وکړ، څرنګه چې نن ورځ د ژوند په هره برخه کې په ډير سرعت سره بدلونونه راځي. دا مهال هر نسل په ځانګړې توګه او له پخواني نسل څخه په توپير ژوند کوي. هر وګړی د ژوند په پړاو کې بايد ډيرې ورتياوې زده کړي، ترڅو وکولای شي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل شغل او ټولنيز مقام کې پاتې شي. موږ نشو کولای په ځوانی کې په هغې پوهې او وړتيا مو چې په کوچنيوالي کې زده کړي دي، خپلو موخو ته ورسېږو، بايد په دوامداره توګه خپلې پوهې او د وړتياوو زده کړې ته دوام ورکړو او خپل ځان د نويو شرايطو لپاره چمتو کړو.

د ټولنيز بدلون اهميت او ګټې

د ټولنيزو بدلونونو د پېژندلو مهمه ګټه داده چې موږ د ټولنې د يوه غړي په توګه د خپل ماحول له ټولنيزو جريانونو څخه خبرېږو او همدارنګه په دې بدلونونوکې په خپل رول او په ژوند کې د هغو له اغېزې څخه خبرېږو.

کوم ډول بدلونونو ته (ټولنيز بدلونونه) وايي؟

ټولنپوهان وايي بدلونونو ته هغه وخت ټولنيز ويلای شو چې په ټولنې پورې تړاو ولري نه په فرد پورې. کله هم د يو يا څو کسانو په ژوند کې بدلون راځي، خو په ټوله ټولنه اغېزه نه کوي په دې صورت کې کوم ټولنيز بدلون نه راځي. خو ځينې وختونه بدلون داسې بڼه ځانته غوره کوي چې په ډېريو خلکو باندې اغېزه کوي، په دې صورت کې دې بدلون ته ټولنيز بدلون ويل کېږي. ټولنيز بدلونونه کېدای شي په مختلفو سياسي، اقتصادي، اجتماعي او فرهنګي برخو کې را منځ ته شي. د بېلګې په توګه: په هېواد کې سياسي انقلاب او د سياسي نظام بدلون کېدای شي يو سياسي بدلون وګڼل شي، خو بايد په ياد ولرو، کله چې کودتا وشي او فرد حاکم شي، بې له دې چې نظام بدلون وکړي، سياسي بدلون نه راځي. په يوه هېواد کې سياسي بد لون هغه وخت منځ ته راځي چې په سياسي نظام کې يې بدلون راشي.

سياسي بدلون کېدای شي له انقلاب پرته او د رفورم اواصلاحاتو له لارې هم منځ ته راشي. که د اقتصاد په برخه کې د پراختيا پروګرام په هېواد کې طرح او پلې شي او د څو کلونو په موده کې داقتصاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه د پاملرنې وړ وده او پرمختیا وکړي، کولای شو ووایو چې په دې هیواد کې د اقتصاد په برخه کې بدلون راغلی دی. د بیلګې په توګه: که د خلکو د لویې پرګنې اقتصادي ژوند بدلون ومومي او خلک د نیستۍ له حالت څخه ووځي او په دې برخو کې ښکاره ښه والی څرګندشي.

یو بل ټکی چې لازمه ده د بدلون په اړه مطرح شي دادی چې بدلونونه کېدای شي مثبت او یا منفي وي. څرنګه چې د اقتصاد په برخه کې مومثال ورکړ، کېدای شي ځینې بدلونو نه مثبت بدلونونه وګڼل شی. ځکه چې د دې بدلون پایله ټولو خلکو ته ګټوره او مطلوبه ده. خو ځینې بدلونونه کیدای شي خلکو ته زیان رسونکې پایلې ولري. د بېلګې په توګه: په هېواد کې د یرغل ګرو پر ضد له جهاد څخه وروسته کورنۍ جګړې چې د خلکو په ژوند کې د ډېرو بدلونونو لامل وګرځېدلې په عامه توګه د هېواد په ضرر او بې ګټې وي.

د ټولنیز بدلون پدیدې او نښې

ټولنیز بدلونونه د ژوند په مختلفو برخو کې منځ ته راځي. نن ورځ په دې نړۍ کې چې موږ په هغې کې ژوند کوو ټولنیزې سیالی بدلون موندلی دی. زیاتره نړیوالې ژبې په سیمه ییزو ژبو اوښتي دي او سیمه ییزې ژبې په نړیوالو ژبو بدلې شوي دی. اغېزمن کولو او اغېزمن کېدلو په بې ساري ډول چټکتیا موندلې ده. د خلکو رول د خپل برخلیک په ټاکلو کې پراختیا موندلې، د تعلیم او زده کړې وسایل ډېر شوي دي چې تقریباً ټولو خلکو هغو ته لاس رسی موندلی دی.

په هر صورت ټولنیز بدلونونه که چېرته کنټرول او هدایت شي، کېدای شي د ټولنې د خوزښت ماشین د پرمختګ او ودې خواته مخه وکړي، څرنګه چې د بدلون نه شتون د ټولنې د سکون او د هغې د ځای پر ځای پاتې کېدو او دربېدو په معنا وي، نو هیله کېږي چې د ټولنیزو بدلونونو لاملونه چې په راتلونکو لوستونو کې یې ټولو په هوښیارۍ سره له دې ټولنیزو بدلونونو څخه د هېواد او ټولنې په ګټه کې ترې ګټه واخلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- ټولنیزو بدلونونو کوم وخت چټکتیا پیدا کړه؟

۲- بدلون تعریف کړئ.

۳- ټولنیز بدلون څه شی دی؟ له بیلګې سره یې واضح کړئ.

٤- د بدلونونو ډولونه واضح کړئ.

٥- مثبت بدلونونه او منفي بدلونونه واضح کړئ.

٦- د ټولنیز بدلون د موضوع په اړه توضیحات ورکړئ.

۷- په سیاسي ډګر کې بدلون څرنګه پیښیږي؟

۸- د ټولنې د بدلون نښې نښانې او پدیدې بیان کړئ.

کورنۍ دنده

د اقتصادي بدلون د مثبتو پایلو په اړه څلور کرښې ولیکئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزو بدلونونو لاملونه (۱)

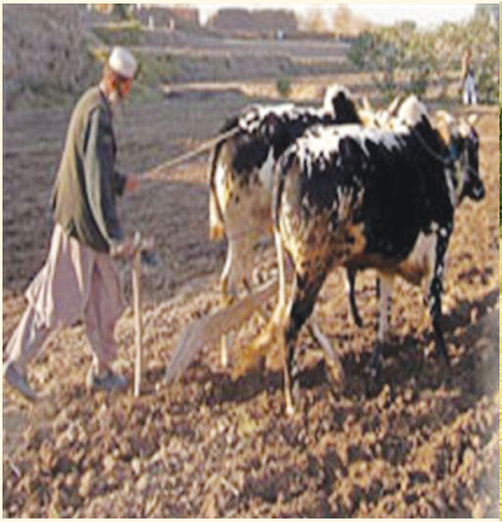

خبرې پرې وکړئ

د تېرشوي لوست مطالبوته په پاملرنې سره لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړئ.

۱- ټولنيزارزښتونه په بدلونونو کې څه رول لري؟

۲- آيا د ټولنيزو بدلونونو کوم بل عامل هم پېژنئ؟ توضيح ورکړئ.

د ټولنيزبدلون اصطلاح په عمومي توګه د انساني ټولنې د تاريخي بدلونونو لپاره په کار وړل کېږي او هغه عبارت دي له هغو بدلونونو څخه چې د تاريخ په اوږدوکې د يوه ملت او ټولنې د ژوند په قواعدو کې منځ ته راځي.

دا بدلونونه له زرګونو داخلي او بهرنيو عواملو او له هغه ځواک څخه چې د ګروپ د داخلي او بهرنيو شرايطو زېږنده دي، منځ ته راځي.

د ويلوور ده چې د بدلون کچه په پرمخ تللو، ابتدايي، زراعتي او صنعتي ټولنو کې توپير لري. دا په دې معنا ده چې په وروسته پاتې ټولنو کې بدلونونه په آرامۍ سره راځي. په داسې حال کې چې په پرمخ تللو ټولنو کې د بدلونونو اندازه په بدلون ورکوونکو پورې تړاو لري چې په يوه ځانګړي وخت کې له هغه څخه کار اخيستل کېږي. په لنډه توګه ويلای شو چې ټولنيز بدلون هغه بدلون ته وايي چې په ټولنيز جوړښت کې د ننه د ټولنې په حجم يا په ځانګړو ټولنيزو بنسټونو کې او د دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنسټونو له اړیکو څخه منځ ته راځي.

ټولنیز بدلونونه د مختلفوعواملو تر اغېزې لاندې منځ ته راځي. د دې لاملونو پېژندنه او د دې لاملونو په واسطه د بدلونونو د راوستلو په طریقې باندې پوهېدل کېدای شي موږ ته چې د ټولنې غړي یو، ډېر ګټوروي.

په دې لوست کې د ټولنیزو بدلونونو مهم لاملونه تر بحث لاندې نیسو.

ارزښتونه (عقیدې)

د ټولنیزبدلون له مهمو لاملونو څخه یو هم ارزښتونه، قواعد او فرهنګي عقیدې دي. ټولنپوهان په دې عقیده دي چې ځواکمن عقاید هغه دي چې په دین پورې تړاو لري. څرنګه چې پوهېږو د اسلام سپېڅلی دین د هغو خلکو په ژوند کې چې د اسلام دین یې ومانه ډېر ستر بدلونونه یې راوستل. د اسلام مبین دین د ځمکې د کُرې لویې برخې ته بدلون ورکړ. هغه خلك چې د اسلام مقدس دین ته یې مخه وکړه، خپل ظالمانه او دودیز نظامونه یې خوشې کړل او د اسلام آزادی بخښوونکي دین ته ور داخل شول او د یوې پېړۍ په موده کې اسلامي ځلېدونکی تمدن په نړۍ کې را ښکاره شو.

هر بدلون چې په اسلامي نړۍ کې منځ ته راغلی د اسلامي آزادۍ بخښوونکو باورونو او عقیدو تر اغېزې لاندې و. بله بیلګه، په مسحیت کې د نوي مذهب په توګه د پروتستانتیزم را پیدا کېدل و. یو ستر ټولنپوه د خپلو اوږدو څېړنو په پایله کې دا ښکاره کړه چې پروتستانتیزم چې د مسحیت د مذهبونو له جملې څخه یو لوی مذهب دی خلك یې دې ته مجبور کړل چې سخت کارونه وکړي او پانګه واچوي چې په پایله کې دا چارې د سرمایدارۍ او صنعتي کېدو لامل وګرځېده، نو له دې کبله دلته هم لیدل کېږي چې عقیدې او باورونه د بشر په ژوند کې د لویو بدلونونو لامل ګرځېدلي دي.

یو شمېر څېړونکي په دې باور دي چې د لویدیځ رنسانس او بیارغونه د اسلامي تعلیماتو په اغېزه منځ ته راغلی دی چې د صلیبي جګړو او په آندلس کې د اسلامي حکومت په واسطه هلته انتقال شوه. حتا یو هسپانوي پوه ویلي دي چې که د شهیدانو د میدان جګړه چې د فرانسې په سویل کې د عبدالرحمن غافقي په رهبرۍ پېښه شوه، بریالی شوې وای لوېدیځې ټولنې به دې تمدن ته شپږ پېړۍ مخکې لاس رسی پیدا کړی وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تکنالوژي

د ټولنیز بدلون له مهمو سرچینو څخه یوه هم تکنالوژي ده. تکنالوژي د چاپیریال د کنترول او ادارې د زده کړې له طریقې او پېژندنې څخه عبارت ده. کله چې انسانان د منابعود راټولولو او لاس ته راوړلو نویو طریقو، د توکو او خدمتونو د تولید طریقو او د هغو د وېش په طریقو لاس رسی پیدا کړ ټولو ټولنیزو اړیکو بدلون پیدا کړ. په دې اړه یوې ساده بېلګې ته پاملرنه وکړئ: کله چې په کرنیزو محصولاتو کې د کلیو خلك له یوې او غویو څخه استفاده کوي، هغوی ډېر زیار باسي، خو لږ محصول لاس ته راوړي او له دې کبله باید ډېرکار وکړي او لږ محصول لاس ته راوړي، خو که چېرته تراکتور او نور کرنیز ماشین آلات کلیو ته لاړشي نو لږ کارکوونکي به کفایت وکړي چې د دې ماشین آلاتو په کار اچولو سره په ډېر محصول لاس ته راوړي، په دې صورت کې به د دې کلیو د ژوند په ټولو برخو کې بدلون راشي چې په پایله کې کیدای شي ډېر وګړي د دې وخت پیدا کړي چې په نورو چارو او له دې جملې څخه په زده کړه بوخت شي. په دې ډول نوښت او د نوې تکنالوژۍ پراختیا په انساني ټولنو کې د بنسټیزو بدلونونو لامل ګرځي.

ټولنیزه نا انډولي

د ټولنیز بدلون د اصلي سرچینو له جملې څخه ناانډولي او د طبقاتي،جنسیتي او قومي ګروپونو پیدا کېدل دي. د پیسو په وېش کې ، په قدرت، حیثیت، روغتیا، تحصیلاتو او نورو ارزښتناکو سرچینوکې ناانډولي، د هغو کسانو چې ددې سرچینو درلودونکي دي او هغه کسان چې د دې سرچینو نه برخمن نه دي یو ژور تضاد پیداکوي. دا تضاد د اړتیا له مخې په تاوتریخوالي نه بدلیږي. خو په ټولنیزو اړیکو فشار اچوي چې په پای کې به بدلون تبدیلیږي. هغه کسان چې دا سرچینې په واك کې لري هڅه کوي ترڅو د قدرت په ټینګولو، هغو ته په بېلابېلو پلمو په مشروعیت ورکولو او همدارنګه په زور او جبر سره دا سرچینې وساتي. زیاتره کوم خلك چې دا سرچینې په واك کې نه لري، د شتمنیو د خاوندانو په وړاندې کوم کارنه شي کولای، خو په شکایتونو لاس پورې کوي او ځینې وختونه شورش کوي په داسې حال کې کله چې محرومیتونه ډېرشي او خلك وکولای شي، په خپله سازماندهی لاس پورې کړي، ډېر ستر بدلونونه به په ټولنه کې منځ ته راشي. کله چې نا انډولي داسې ځانګړې او کوچنۍ فرهنګونه منځ ته راوړي چې د فرهنګي یووالي، د دوامداره ټولنیز جوړښت

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د مالي سرچينو درلودونكي وي، بيا د سياسي فشارونو په مرسته كېداى شي بدلونونه رامنځ ته كړي. په دې توګه فرهنګي او ټولنيزه نا انډولي د بخار د ديګي په شان ده چې د هغه سرپوښ د يوې مودې لپاره كولاى شو ټينګ وترو، خو فشار كرار، كرار زياتوالى (تراكم) پيدا كوي او د بدلون لامل ګرځي. په داسې مواردو كې بدلون زياتره ډېر ګړندى او له تاوتريخوالي سره منځ ته راځي.

د لوست تكرار

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

١- د بدلون لاملونه كوم دي؟ نوم يې واخلئ.

٢- ټولنيز ارزښتونه په ټولنيز بدلون كې څه رول لري؟

٣- ټولنيزې عقيدې په ټولنيز بدلون كې كوم رول لري؟

٤- ټولنيزبدلونونه په لويديځ كې څرنګه د اسلامي فرهنګ په اغېزه منځ ته راغلل؟

٥- د كوچني او اساسي بدلونونو څنګه توپير كولاى شو؟

٦- تكنالوژي په ټولنيز بدلون كې كوم رول لوبوي.

كورنۍ دنده

د نا انډولي او په ټولنيز بدلون كې د هغه د رول په اړه خوكرښې مقاله وليكئ او بيا يې په ټولګي كې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزو بدلونونو لاملونه (۲)

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

يوه کورنۍ په نظر کې ونيسئ چې په هغې کې څلور کسان ژوند کوي. وروسته له څو کلونو څخه د هغوی شمېر لس کسانو ته رسېږي. اوس، نو ووايئ چې:

۱- د هغوی په اړيکو کې کوم بدلونونه راغلي دي؟

۲- په اقتصادي برخه کې کوم بدلونونه کېدای شي، منځ ته راغلي وي؟

د ټولنيزو بدلونونو مهم لاملونه مو په تېر لوست کې ولوستل او ځيني به يې په دې لوست کې ولولئ.

د نفوسو اندازه

د نفوسو جريانونه او وده کولای شي. د ټولنيزو بدلونونو په راوستلو کې د فشار لامل وګرځي. کله چې د نفوسو شمېر زياد شي، د اقتصادي توليداتو نوي بڼې ته خوړو، استوګن ځای، پوښاک او په ښار کې د استوګنې په برخه کې اړتيا پيدا کوي. او د نا آرامو پرګنو د قانوني کيدو او کنټرول لپاره نويو حقوقي او سياسي سازمانونو ته اړتيا پيدا کوي. د ځوان نسل د ټولنيز کېدو لپاره د نويو ښوونځيو جوړولو او د ښوونې د نوي سيستم ايجادولو ته اړتيا پيدا کېږي او بدلون ته اړتيا همدارنګه دوام پيدا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله د نفوسو وده د اساسي ځواب او بدلون غوښتونکی ده. همدارنګه کېدای شي هغه نفوس چې د کمښت په حالت کې وي، هغه هم په ډېر کم ګړندي توب سره، د بدلونونو د منځ ته راتللو لامل ګرځي. خو کله چې نفوس کم شي، نو په اقتصادي برخه کې به د کارګرانو کمښت او په ښوونځیو کې به د ماشومانو کمښت راشي.

نفوس د عمر د جوړښت له کبله هم کېدای شي د بدلونونو د راوستلو لامل شي. هغه ټولنه چې ځوان نسل یې د لوړ عمر د نسل په پرتله د کمېدو په حال کې وي ستونزې رامنځته کوي. ځرنګه چې د امریکا په متحده ایالاتو او اروپایي هېوادوکې دا ستونزه شتون لري. دا ستونزې د لوړعمرو خلکو د ملاتړ لپاره د کافي مالیاتي عوایدو پیدا کول دي. همدارنګه هغه ټولنې چې د ځوان نسل له زیاتوالي سره مخامخ دي، ځرنګه چې د لاتیني امریکا په هېوادونو، آسیایي و افریقایي هېوادونو کې لېدل کېږي، ستونزې منځ ته راوړي. دا ستونزې ځوان نسل ته چې د ودې په حال کې دي د ښوونځیو او مدرسو جوړولو، د وظیفو پیدا کولو او د ټولنیزو خدمتونو تأمینول دي. چې زیاتره د سیاسي رهبرانو مشروعیت کمزوری کوي او په پایله کې په سیاسي بنسټونو او مؤسساتو کې بدلون راځي.

مهاجرت او د نفو سو ځای پرځای کېدل

دیوې ټولنې د ننه یا بهر یا د هغې مهمو سیموته (لکه پلازمېنه) مهاجرت کول هم د ټولنې په جوړښت ډېره اغېزه لري. بهر ته مهاجرت هم پر ټولنه ډېره اغېزه کوي، خصوصاً که چېرته د هېواد د اتباعو یوه ځانګړې طبقه ټولنه پرېږدي او یا که تحصیل وکړي او مسلکي ځواک مهاجرت وکړي چې هغه ته مغزي تښتېدنه هم وایي، نو په هغه صورت کې اقتصاد، حکومت او ښوونځي به تر بدې اغېزې لاندې راشي. همدارنګه که مزدور کاران مهاجرت وکړي، نو د کار په ځواک کې به کمښت راشي، خو که چېرته د نیستمن هیواد وګړي کډه وکړي اکثراً د هغوی مهاجرت په حکومت، ښوونځیو او ټولو نهادونو باندې به د فشار د کموالي لامل وګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مهاجرت د اغېزو په اړه څه پوهېږئ؟

له يوې سيمې نه بلې سيمې ته مهاجرت کول هم په مهاجرو او هم په هغو ټولنيزو سازمانونو او ډلو کې چې دا مهاجر په هغو کې د ننه ځای پر ځای کېږي. مثبتې او منفي اغېزې را منځ ته کوی. له تاريخي پلوه د مهاجرت له معنا ډکه پايله د فرهنگ دودول (خپرول) دي. د فرهنگ يووالی هغه وخت منځ ته راځي چې مهاجرين له اصلي اوسيدونکو سره واده وکړي چې د دې اړيکو په پايله کې نوي نسلونه منځ ته راځي.

بيالوژيکي اختلاط د مهاجرت له اغېزو څخه گڼل کېږي. دا که چېرته د مهاجروقومونو د زور له امله وي او يا په سوله ييز ډول وي او يا د استعمار غوښتونکو عملياتو تر پوښښ لاندې وي، مهاجرت په لويو ټولنو کې د ښارونو د پراختيا او د ښاري فرهنگ د پراختيا لامل گرځي. لنده دا چې داسې ټولنه نشته چې بدلون ونه کړي او يا د بدلون لامل و نه لري. حتا ډېرې غير فعاله ټولنې هم له بدلون سره مخامخ کېږي چې له يوه حالت څخه بل حالت ته بدلون کوي. ډېر مهم بدلونونه: د نفوسو لاملونه، د تکنالوژۍ جوړښت، اقتصادي بنسټ، ارزښتونه،نظريات او تضادونه دي.

کيدای شي د بدلونونو لامل اشخاص لکه: رهبران او د روښانه فکر خاوندان هم وي. د بدلونونو په وړاندې تل ځينې مقاومتونه موجودوي چې معمولاً د مقاومتونو له جملې څخه ډېر شديد مقاومت له سازمانونو څخه سرچينه اخلي، د وديز کړه وړه د هغو د دوام سبب گرځي او په پايله کې ډېرې چارې بدلون کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....

پوښتنې

۱- نفوس څه ته وايي او په ټولنيزو مسايلو کې څه رول لري؟
۲- د څو ډوله مهاجرتونو نوم واخلئ.
۳- مهاجرت څه شی دی او لامل يې څه دي؟
٤- په ټولنې باندې د مهاجرت د اغيزې په اړه توضيحات ورکړئ.
٥- مذهبي عقايد د ټولنې په بدلون کې څه رول لري؟

کورنۍ دنده

د ټولنيزو بدلونونو د څو لاملونو لست جوړ کړئ او بيايې په ټولګي کې ولولئ.

د دريم څپرکي لنډيز

• د ټولنيز بدلون اصطلاح په عمومي توګه د بشري ټولنو د ټولو تاريخي بدلونونو په اړوند استعماليږي. او عبارت له هغو بدلونونو څخه دي چې د تاريخ په اوږدوکې د يوه ملت د ټولنيز ژوند په اصولو کې منځ ته راځي.
عمومي بدلون، هغه بدلون دی چې په ټولو ټولنيزو نظامونو کې منځ ته راځي او په بل عبارت، که چېرته په ټول ټولنيز نظام کې ټول شيان بدل شي او د هغه هويت بدلون وکړي.
په هغه حالت کې عمومي بدلون راځي.
• ټولنيز بدلون د هغو لاملونو مجموعه ده چې په متقابله توګه او په يوه وخت کې عمل کوي او يو په بل اغېزه کوي.
• په هر ځای کې چې په فرهنګ کې نوي عناصر را ښکاره شي او همدارنګه د فرهنګ محتوا او جوړښت بدل شي، فرهنګي بدلون منځ ته راځي.
• عقايد د نړۍ او د ټولنې د ماهيت په اړه مهمو مفاهيموته ويل کيږي چې خلک د هغو سموالۍ د واقعيت په توګه قبلوي.
•د مهاجرت اصطلاح له خپل وطن او دولت نه تګ بل دولت ته ويل کيږي او يا په بل عبارت د خلکو حرکت له يوې جغرافيايي سيمې څخه بلې جغرافيايي سيمې ته مهاجرت ويل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

ټولنيزې نابرابرۍ

په دې څپرکي کې لاندې درسونه زده کوو:

- ټولنيزه نابرابري او د هغوی نسبي څه شی دي؟
- طبقاتي نابرابري
- جنسيتي نابرابري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

زده کوونکي به د دې څپرکي ترلوستلو وروسته:

• د ټولنیزو نابرابریو مفهومونه او مصداقونه وپېژني،
• د ټولنیزو نابرابریو له ډولونو او لاملونو سره به آشنا شي،
• د طبقاتي او جنسیتي نابرابریو توپیر به وکړای شي،
• د ټولنیزو نابرابریو د کمیدو او را ټیټیدو له لارو سره به آشنا شي،
• د ټولنیز عدالت له مفهوم سره به آشنا شي،
• له ټولنیزعدالت سره به مینه پیدا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيزې نابرابرۍ څه شی د ي؟

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

کوم خلک چې په یوې ټولنه کې ژوند کوي او د با ارزښته ټولنيزو منابعو، لکه: شتمني، ځواک (قدرت) او ټولنيزموقف څخه په مساوي ډول برخمن نه دي. ستاسې له نظره :

۱- ولې ټول خلک له شتمنيو او قدرت څخه په مساوي توګه برخمن نه دي؟

۲- آيا دغه توپير او نابرابري عادلانه دی او که نه ؟ خپل دلايل وړاندې کړئ.

په بشري ټولنو کې وګړي او ډلې په ټولنيزه توګه د شتمنۍ، مال، سياسي قدرت او منزلت او ټولنيز درناوي څخه په مساوي ډول برخمن نه وي او نه دي.

ځيني ګروپونه د اقتصادي، سياسي، قومي، مذهبي او نورو تړاوونو له کبله د زياتو امتيازونو څخه برخمن وي او ځيني نور يې د ډېرو لومړنيو (ابتدايي) امتيازونو څخه هم بې برخې وي. د اساسي سرچينو د نابرابروېش له مخې ځيني وختونه د وګړو تر منځ طبيعي توپير او کله ټولنيز او اقتصادي غير عادلانه جوړښت وجود لري. د بېلګې په توګه: د اساسي يا بنسټيزو سرچينو نابرابروېش په دې خاطر وي چې کله کله ځيني وګړي د نورو په نسبت د زيات فکري او فزيکي (جسمي) ځواکمنی څخه برخمن وي. لکه دا چې دوه کسه پر دوو ټوټو ورته ځمکو باندې کار کوي. خو له دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه یوکس د خپل ډېر زیار او کار له امله د بل کس په پرتله ځو برابره حاصل تر لاسه کوي. که څه هم په کوچنی ټولنه کې یو ډول نه یو ډول نابرابري شته، خو که چېرې دغه نابرابري د ټولنیزو توپیرونو په خاطر وي ، نو د اسلام سپېڅلی دین او انساني سلیم عقل هغه نه مني. د ټولنیزو توپیرونو ځینې ډېرې مهمې نښې او آثار په لاندې ډول دي:

د ټولنیزواټن کچه (اندازه)

ټولنیزه واټن د طبقو، نژادي او جنسیتي گروپونو ترمنځ په مختلفو ټولنو کې توپیر لري. په ځینو کې دغه درز زیات نه وي چې په پایله کې د دوی ترمنځ توپیر هم لږوي، خو کله دغه درز زیات وي. له ټولنیز درز څخه زموږ موخه د شتمنی، قدرت او ټولنیز منزلت څخه د مختلفو گروپونو برخمن کېدل دي.
په ځینو ټولنو کې یو کم شمېر خلک د شتمنی او قدرت تر ټولو زیاتې سرچینې په واک کې لري، خو د خلکو ستړې پرگنې د دغو سرچینو د ډېرې کمې برخې څخه برخمنې دي چې د دوی لومړنی اړتیاوې هم نشي پوره کولای.
د امتیاز لرونکو گروپونو او عادي خلکو د ژوند کولو وضعیت او فرهنگ ته په پاملرنې سره وینو چې د دوی تر منځ زیات توپیر موجود دی، په دې صورت کې د خلکو تر منځ ټولنیز درز زیات وي. خو که چېرې د خلکو تر منځ توپیر زیات نه وي، په دې صورت کې به ټولنیزدرز هم کم وي.

ټولنیز خوځښت

ټولنیز خوځښت په ټولنیزو مقامونو کې د افرادو ځای پرځای کیدو ته ویل کېږي. د بېلگې په ټوگه: هغه ځوک چې په یوه بزگره کورنی کې پیدا شوی وي، که چېرې وکړای شي چې د خپل شخصي کوښښ او مناسبو زده کړو په واسطه دولتي لوړو پستونو ته ځان ورسوي، ویلای شو چې هغه ټولنه له ټولنیز خوځښت څخه برخمنه ده. خو که چېرې ټولنه هغه چاته چې په خوارو کورنیو کې پیداکېږي لوړو پوړونو ته د رسېدو اجازه ورنه کړي، په دې ډول ټولنو کې ټولنیز خوځښت وجود نه لري. د ټولنیزخوځښت کچه هم کېدای شي چې کمه او یا زیاته وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ټولنې چې ټولنيز خوځښت پکې زيات وي، نابرابري پکې لږه او يا دا چې د هغې د لږېدو پرخوا درومي. ځکه چې وګړو ته د دې اجازه ورکوي چې په ټولنيزو چارو کې ځانونه ځای په ځای کړي او خپلو ځانونو ته ارتقا ورکړي؛ خو هغه تړلې ټولنې چې په ټولنيزو چاروکې خپلو خلکو ته اجازه نه ورکوي چې په اداري چارو کې ځای په ځای شي، نابرابري پکې ډېره زياته وي. له دې کبله ټولنيزخوځښت نشتوالی د ټولنيزې نابرابرۍ له مهمو نښو څخه دی. نابرابري په زياتو وختونو کې په ټولنه کې ستر بدلونونه او يا انقلابونه را منځته کوي خو زياتره د هغه چا ترمنځه چې د ځانګړو سرچينو څخه برخمن وي او هغه څوک چې له دغو سرچينو څخه بې برخې وي، زياتې شخړې او جګړې رامنځته کوي. زموږ شاوخوا زياتره په زړه پورې او جالبې پېښې، لکه: کارګري مظاهرې، د ښځو لپاره د مساوي حقوقو غوښتنه، نژادي او قومي تضادونه، له نابرابريو څخه رامنځ ته کېږي. هغه ټولنيز خوځښتونه چې د بدلونونو غوښتونکي دي، لکه: کارګري جنبشونه، د ښځو لپاره د رايې د حق ورکولو خوځښتونه او د مدني حقوقو خوځښت، ټول د نابرابرۍ په وړاندې د ځواب لپاره رامنځ ته شوي دي او پراختيايې موندلې ده. له دې خوځښتونو څخه را ولاړې شوې اکثره شخړې او تاوتريخوالی د بدلون او ټولنيزکنټرول لاملونه شمېرل کېږي.

د اسلام مقدس دين له څوارلس سوه کاله را په دې خوا د يو ستر او له ښيګڼو ډک دين په توګه عمل کړی دی او ټولنيزې نا انډولې يې له ريښې ورکې کړې دي. په اسلام کې د ټولنې ټول غړي له مساوي او عادلانه حقونو څخه برخمن دي. د بيلګې په توګه: د مريي آزادول د دين له شعايرو څخه شمېرل کېږي چې د ځينو ګناهونو له هغې جملې نه د قصدي روژې خوړلو کفاره ګڼل شوې ده. همدارنګه په اسلام کې د عرب اوعجم ترمنځه هېڅ توپير نشته. حتا کوم کسان چې په سياسي بڼه يې د اسلامي دولت په پولو کې ژوند کاوه، خو په خپله مسلمانان نه وو، د يوه تبعه په توګه له ټولو حقونو څخه برخمن وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- نابرابري تعریف کړئ.

۲- آیا انسانان کولای شي داسې ټولنه جوړه کړي چې په هغې کې هېڅ ډول نابرابري وجود ونه لري.

۳- څنګه کولای شو چې د نابرابرۍ کچه راټیټه کړو؟

٤- که چېرې په ټولنه کې نابرابري چټکه وده وکړي، پایله به یې څه وي؟

٥- اسلام له نابرابریو سره څرنګه مبارزه کوي؟

کورنۍ دنده

خپل شاخواته وګورئ چې کومې نابرابرۍ ستاسې په شاوخوا کې وجود لري، هغه فهرست کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبقاتي نابرابري

خبرې پرې وکړئ

تېر درس ته په پاملرنې سره:

۱- په خپل چاپېريال کې څه ډول نابرابري پېژنئ؟

۲- ستاسې په نظر دغه نابرابرۍ د منلو وړ دي که نه؟ خپل دلايل وړاندې کړئ.

د نابرابريو له ډولونو څخه يوه يې په ځانګړې توګه په او سنيو ټولنو کې له طبقاتي ټولنې څخه راپورته شوې نابرابري ده. که څه هم د ټولنيزې طبقې لپاره مختلف تعريفونه شته خو له دې سره سره ويلی شو چې: ټولنيزه طبقه د خلکو له هغو ډول څخه عبارت ده چې د ټولنې د مادي ګټو په لاس ته راوړنه کې د ناسم او توپيري وېش له مخې منځ ته راځي. نو له همدې کبله د هغوی په فرهنګ او د ژوند په سبک او طريقه کې هم توپير را منځ ته کېږي. دغه تعريف ډېر وضاحت ته اړتيا لري: کله چې خلک له يو ډول آسانتياوو(شتمنی، قدرت او منزلت) څخه برخمن وي، يو له بله سره ټولنيزې اړيکې ټينګوي او له هغه چا سره چې له متفاوتو آسانتياوو څخه برخمن وي لږې اړيکې ټينګوي. دغه اړيکې د راشه درشه، مېلمستياوو څخه نيولې تر واده، د وينې اړيکې او خپلښي، ټول په برکې نيسي. په دې ترتيب سره د خلکو هر هغه ډله چې د سرچينو يوه ځانګړې برخه په خپل واک کې لري، د ژوندانه او فرهنګ داسې يو ځانګړې ډول او طريقه لري چې له هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا سره چې له دوی څخه پورته او يا له دوی څخه ښکته ژوند لري، ډېر توپيرلري. له دې کبله هغه ډله خلک چې د نسبتاً مساوي منابعو، فرهنگ او د ژوندانه له ورته سبک اوطريقې څخه برخمن دي، يوه طبقه بلل کېږي، لکه څرنگه چې توضيح شوه، د طبقاتو موجوديت د يوې ټولنې د خلکو ترمنځ د يو ډول ټولنيزې نابرابرۍ په معنا دی. طبقې په اوسنيو ټولنو کې يو لړ ځانگړنې لري او د هغه اهميت له مخې چې لري يې، ځينې يې لږ څه توضيح کوو:

طبقاتي واټن

دا مهال په پرمخ تللو ټولنو کې سره له دې چې طبقاتي فاصله موجوده ده، خو طبقاتي پوله (مرز) پوره ښکاره نه دی. په بله ژبه د ټولنې د مختلفو طبقو تر منځ کرښه په واضح ډول نه ده ايستل شوې او زيات شمېر خلک شته چې پوره معلوم نه دي چې پورته طبقې پورې اړه لري او که په ښکته طبقې پورې، خو په عنعنوي ټولنو کې دغه پوله ښه څرگنده ده.

د شتمنۍ غونډېدنه

که څه هم په اوسنيو مدرنو ټولنو کې لږترلږه ټول خلک د ضروري امکاناتو له يوې کمې اندازې څخه برخمن دي، خو شتمنۍ ډېره په غير عادلانه توگه وېشل شوې ده.

د بېلگې په توگه: د هغې مطالعې پر اساس چې په ۲۰۰۷ زېږديز کال کې د امريکا په متحده ايالتونو کې تر سره شوې ده څرگندوي چې د هغه هېواد (۳۹٪) شتمني يوازې په سلو کې د يوه فيصد اشخاصو په لاس کې ده او نوره پاتې شتمني د هېواد د ټولو خلکو په لاس کې ده.

لکه څرنگه چې پوهېږو کله چې شتمنۍ په دې ډول په غير عادلانه توگه وېشل شوې وي، ټولنيز قدرت او منزلت هم له شتمنۍ سره ډېره نژدې اړيکه لري چې هغه به هم په د غير عادلانه توگه وېشل شوی وي.

لکه څرنگه چې وليدل شول، په طبقاتي ټولنو کې سره له دې چې د ټولنې غوخ اکثريت خلکو ته د ژوندانه د امکاناتو ټيټه اندازه تأمينېږي، خو شتمني، قدرت او منزلت په بشپړه توگه په غير عادلانه ډول وېشل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر اړخیز زبېښاک (استثمار)

د هغه دلیلونو پر اساس چې د پرمخ تللو طبقاتي ټولنو د ځانګړتیاوو په هکله مو معلومات وړاندې کړل، په دې ټولنو کې یو ډول آرام او نرم، خو ډېر ژور او پراخ زبېښاک موجود دی. یو محدود اقلیت چې د ټولنې ارزښتناکه سرچینې او امکانات یې په لاس کې دي، د ټولنې اکثریت له اقتصادي، سیاسي او فرهنګي پلوه زبېښي. د همېشني نابرابر نظام جوړول په څو لحاظه د مسلطې ډلې په ګټه دي. لومړی دا چې هغه امتیازونه چې دغې ډلې د مخه درلودل، خوندي پاتې کېږي. په دې ترتیب سره حکومتي نظام او قانون لکه څومره چې د زور ورو او شتمنو تر زیات فشار او نفوذ لاندې وي په همغه اندازه به په ټولنه کې د نورو په وړاندې د دوی د امتیازونو د خوندیتوب په لاره کې مرسته وکړي.

دویم، دغه مسلطه ډله د ښوونې او روزنې، دندو او استوګنې لپاره ښه او مساعد ځای تر لاسه کوي.

دریم، غوره او وتلو کسانو ته دا امکان برابروي چې له هغو کسانو څخه چې په ټیټ مقام کې دي د کارګر، اجیر او مصرف کوونکي تر نامه لاندې ترې کار واخلي او په دې ترتیب سره خپل ژوند هوسا کړي او شتمني زیاته کړي.

ځینې پوهان په دې نظر دي چې د نابرابرۍ نظام د زور ورو ممتاز او لوړ مقام خوندي کوي. د دوی له سیالیو څخه ډک نفوذ زیاتوي او دا امکان ورته برابروي چې هغه کسان چې ښکته ژوند لري، هغوی وزبېښي.

کله چې اسلام د لومړي ځل لپاره د سعودي عربستان په وچه کې راوځلید، په طبقاتي نظام یې د بطلان کرښه راکش کړه. بادار او مریي ته یې په یوه لیکه کې ځای ورکړ، د ابوبکر رضی الله عنه، ابوعبیده، مصعب بن عمیره رضی الله عنه چې د ټولنې له شتمنو او باعزته عربو څخه وو او همدارنګه د بلال، یاسر، سمیه، عمار او صهیب رضی الله عنهم چې له نېستمنې او فقیرې طبقې او د مریانو له جملې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه وو ترمنځه يې برابري راوستله. اسلام له همغه پيل څخه د ښه والي او لوړوالي معيار، تقوا، علم او اخلاقي فضيلتونه اعلان کړل چې په دې ډول د نا انډولۍ ټول مظاهر يې جاهليت او له انسانيت څخه لیرې وګڼل.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- طبقه تعريف کړئ؟

۲- طبقاتي درز څه شی دی؟ توضيح يې کړئ.

۳- زيښناك څه شی دی؟ کومه طبقه زيښنل کيږي؟ توضيح يې کړئ.

٤- اسلام له ټولنيزې نابرابرۍ او طبقاتي نابرابرۍ سره څرنګه مبارزه کوي؟

۵- په اسلام کې د لوړوالي او فضيلت معيار څه شی دی؟

کورنۍ دنده

يو څو موارد چې په ټولنه کې د نابرابرۍ لامل ګرځي، فهرست کړئ او په ټولګي کې يې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنیستي نابرابري

فکر وکړئ او ځواب ووایئ

تېر درس ته په پاملرنې سره:
لکه څرنګه چې پوهېږو، د بشري ټولنې یوه نیمایي نارینه او بله نیمایي یې ښځې دي. ستاسې په نظر:

۱- ښځې او نارینه په مساوي توګه له امتیازاتو څخه برخمن دي؟

۲- که چېرې د جنسیتي نابرابرۍ کوم ډول موجود وي، هغه توضیح کړئ.

جنسیت څه شی دی؟

جنسیت یعنې د ښځو له حقونو څخه دفاع او ملاتړ او په ټولنیز، اقتصادي او فرهنګي برخو کې د نارینه او ښځې تر منځ په برابرۍ باور او د ښځو د تحقیر، توهین او پر هغوی د ظلم او ستم پر وړاندې مبارزه ده. له جنسیتي مسایلو څخه موخه په اقتصادي، فرهنګي او ټولنیزه ساحه کې د ښځو او نارینه وو لپاره د هغوی د برابرو حقونو تر لاسه کولو او ورسپارلو څخه عبارت ده، ترڅو جنسیتي نابرابري له منځه ولاړه شي. جنسیت د ټولنیزې نړۍ په هره سطحه کې ترسترګو کېږي. جنسیت د خپل ځان او نورو سره د اړیکو د ټینګولو په باره کې له فکر کولو څخه عبارت دی. د کار د ډول او کورني ژوند په ټاکلو کې زیاته اغېزه لري. جنسیت د ټولنیزو سلسله مراتبو ټاکونکی دی، ځکه چې په زیاتره ټولنو کې د ټولنیزو سرچینو مهمه برخه په خپل واک کې لري. د جنسیت ټولنیزه معنا نارینه توب او ښځې توب ته د اشارې او ښودلو په معنا ده.

خدای تعالی(جَلَّ جَلالُه) انسان نارینه او ښځې له دوو جنسونو څخه پیدا کړي دي. د خدای تعالی د حکمتونو له نمونو څخه یوه یې داده چې په ټولو ټولنو کې د نر او ښځې شمېر کابو سره مساوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی. ښځو او نارینه وو د تاریخ په اوږدو کې یو ډول د کار جنسیتي ویش درلود. ښځې په زیاته اندازه د کور په چارو او د خپلو اولادونو په روزنه بوختې وې او نارینه له کور څخه د باندې په کارونو او د خوراك په برابرولو باندې بوخت وو. د کور کارونه که څه هم سخت او ستونزمن وو، خو څرګند عاید یا ګټه یې نه درلوده. په دې دلیل د ښځو ټولنیزمقام ورځ په ورځ را ټیټېده. د دوی ځواکمني او وړتیا د نارینه وو په پرتله لږه په پام کې نیول کېدله او له همدې کبله و چې په اکثره ټولنو کې مهم او با صلاحیته کارونه د نارینه وو په لاس کې وو. نن ورځ د نړۍ په ټولو فرهنګونو کې ښځې له نارینه وو سره متناسب مقام لري او معمولاً هغه چارې سرته رسوي چې لږه ګټه او کم اعتبار لري.

ځینې خلك داسې فکر کوي چې په مهمو او لوړو پستونو کې له کارکولو څخه د ښځو د بې برخې کولو دلیل دادی چې ښځې د فکري او جنسي پلوه لږه ځواکمني لري او همدغه کارونه کوم چې په عنعنوي او دودیز ډول ښځو ته سپارل شوي دي د هغوی لپاره مناسب کارونه دي. واقعیت دادی چې له حیاتي پلوه ښځې او نارینه لږ توپیر سره لري او دغه توپیر د دې لامل نه ګرځي چې موږ ښځو ته د هېڅ ډول ترقي او پرمختګ وخت ورنه کړو او بې برخې یې کړو. د اسلام سپیڅلی دین هم ښځې د نارینه وو په څېر انسان بولي. اسلام د ښځې او نر تر منځ تفاوت په رسمیت پېژني، خو د ښځې یا د نارینه په حق کې بې عدالتي په هېڅ وجه نه مني. د اسلام تاریخ د ژوند په مختلفو برخو کې د ښځو د برخې اخیستنې شاهد دی. ښځو د پیامبر ﷺ په فتوحاتو او جګړو کې برخه اخیستی ده. په روایاتو کې راغلی دي چې حضرت فاطمه الزهرا او یو شمېر نورو مسلمانو ښځو د اُحد، حنین او په داسې نورو جګړو کې ګډون کړي دی او همدارنګه په فرهنګي او علمي ډګرونو کې یې ډېر ګډون درلود. د ښځو له منځه داسې کسان هم راڅرګند شول چې په علمي مسایلو کې پوهان شول. د بېلګې په توګه: حضرت عایشه (رض) د احادیثو له سترو راویانو څخه شمېرل کېږي او په خپله د فقهي مسایلو په باره کې ځانګړی لید او نظریات لري. دلته د جنسیتي نابرابرۍ په منفي پایلو او عواقبو باندې بحث کوو.که څه هم جنسیتي نابرابري د افرادو او ټولنو لپاره زیاتې منفي پایلې لري، خو موږ یې دلته د ځینو مهمو په طرحه باندې بسنه کوو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځوانۍ وروسته پاتې والی

ښځې د کورنۍ، ټولنې او د نړۍ د پرمختګ کلي ګانې دي، د دوی پرمختګ د عمومي پرمختګ ضامن دی. څرنګه چې لیدل کېږي د افغانستان زیاتره ښځې بې سواده دي او کله چې د ټولنې نیمایي برخه د ښځو په خاطر د اقتصادي، فرهنګي او ټولنیزو مهمو کارونو د اجراکولو څخه بې برخې شي، ټولنه د خپل انساني نیمایي ځواک د کار، فعالیت او نوښت څخه بې برخې او په پایله کې له ودې او پرمختګ څخه وروسته پاتې کېږي.

ټولنیز کړکیچ یا لانجه

پخوا به ښځې او نارینه دواړه د ټولنیز دود تابع وو او هر چا به هغه کار کاوه چې د ټولنې عرف او فرهنګ به ورته ټاکلي وو، خو نن سبا د ښوونې او روزنې، اړیکو او رسنیو د پراختیا او پرمختګ له سببه وضعیت بلکل توپیر پیدا کړی دی. اوس ټول پوهېږي چې ښځې هم کولای شي چې د نارینه وو په څېر لوړې زده کړې او د ډېرې ګټې او عاید لرونکې دندې ولري او د خپل ظرفیت د لوړېدو او لوړو ټولنیزو مقامونو ته د رسېدو په لاره کې د ښه عقلي ځواک او وړتیا څخه برخمنې وي. له دې کبله دوی نور نشي کولی چې دغه د توپیر او تبعیض څخه ډک وضعیت چې ښځو ته د دوی د ظرفیت د لوړتیا، ګټو او کارونو د سرته رسولو مخه نیسي، وزغمي او د هغو له منځه وړلو لپاره ټولې هلې ځلې پکار واچوي.

له دې کبله له هر څه نه دمخه باید د ښځو پرمختیا ته چې د نسلونو بنسټ ایښودونکې او د پرمختګ جوړونکې دي، ډېره پاملرنه وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- نابرابري څه شی ده؟
۲- جنسيت څه شی دی؟
۳- آيا په نړۍ کې د ښځو او نارينه وو په شمېر کې توپير موجود دی؟
۴- ولې ښځې د نارينه وو په پرتله د نړۍ په زياتره سيمو کې له اساسي او ټولنيزو ګټو څخه بې برخې دي؟
۵- ښځې په اسلام کې کوم مقام لري؟
۶- د ښځې او نارينه تر منځ د نابرابرۍ او تبعيض لامل څه شی دی؟
۷- جنسيتي نابرابري څه پايلې لري؟ بيان يې کړئ.

کورنۍ دنده

د افغانستان د ښځو د ټولنيز وضعيت په باره کې يو څو کرښې وليکئ.

د څلورم څپرکي لنډيز

• ټولنيزې نا برابرۍ په عامه معنا د وګړو او د مقامونو تر منځ هغو توپيرونو ته وايي چې په ټولنيز ډول پېژندل شوي او خلکو هغه اشغال کړي وي.
• هغه ډلې چې د مادي ګټو په لاس ته راوړنه کې د توپيري او ناسم وېش له مخې جوړې شي طبقه ورته ويل کيږي، نو له همدې امله د دوی د ژوند په تګلارې، طريقې او فرهنګ کې توپير ليدل کيږي.
• د اسلام مقدس دين قومي او نژادي توپيرونه د هېڅ ډول امتياز منبع نه بولي، بلکې دانسانانو لوړتيا يوازې په تقوا کې بو لي.
• له جنسيتي مسايلو څخه ښځو او نارينه وو ته د ژوند په سياسي، ټولنيز او فرهنګي برخو کې د هغو د حقه حقونو ورسپارل دي، تر څو جنسيتي نا برابري له منځه لاړه شي.
کله چې د ټولنې نيمايي برخه د ښځو په خاطرد اقتصادي، فرهنګي او ټولنيزو مهمو کارونو د اجراکولو څخه بې برخې شي، ټولنه د خپل انساني نيمايي ځواک له کار، فعاليت او نوښت څخه بې برخې کيږي او په پايله کې له ودې او پرمختګ څخه وروسته پاتې کيږي. له دې کبله له هر څه څخه د مخه بايد د ښځو پر مختيا ته چې دنسلونو بنسټ ايښودونکې او د پرمختګ جوړونکې دي، ډېره پاملرنه وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی

زموږ ټولنیزې ستونزې

په دې څپرکي کې لاندې لوستونه لولو:

- بې سوادي،
- غریبي او بې کاري،
- د اوسېدلوځای(کور)،
- روغتیا،
- مخدره توکي،
- نا امني او ترهګري،
- نا چاودل شوي مواد،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښېرکي موخې

زده کوونکو د دې ښېرکي له لوستلو وروسته:

• د سواد ګټې پېژني او په ټولنه کې د بې سوادۍ دله منځه وړلو سره علاقه پیداکوئ

• د غریبۍ او بېکارۍ منفي پایلې پېژني او زیار او کوښښ ته به وهڅېږي،

• د بې کورۍ له ستو نزې سره به آشناشي او له هغې ښځه د وتلولار به وپېژني،

• له هغو ستونزو سره چې له مخدره توکو، نا چاودلو موادو، نا امنیو او د روغتیایي خدمتونو له کموالي ښځه را منځ ته کېږي، آشنا شي او له هغو سره د مقابلې کولو په لاروچارو پوهېږئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنیز مشکلات:بې سوادي

فکر وکړئ او ځواب ووایئ

په نوې نړۍ کې ژوند ښوونې او روزنې ته اړتیا لري.څرنګه چې قرآن کریم فرمایي:

(اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّکَ الَّذِی خَلَقَ(۱) خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ(۲)اقْرَأْ وَرَبُّکَ الْأَكْرَمُ (۳) الذی عَلمَ بِل قلمِ(۴) عَلَّمَ الْإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ(۵)

ژباړه: ولوله (ای محمده! قرآن) په نوم د رب خپل، هغه رب چې پیدا کړی یې دی (ټول مخلوقات)، پیدا کړی یې دی انسان د ترلیو شویو وینو له ټوټو څخه، ولوله (ای محمده ﷺ! قرآن) حال دا چې ستا رب لوی کریم دی، هغه (رب او پالونکی) چې ښوولی یې دی(انسان ته علم یا خط) په قلم سره، ښوونه یې کړې ده انسان ته د هغو شیانو چې دی پرې نه پوهیده.

هغه چاچې زده کړه نه ده کړې بې سواده بلل کېږي. دې واقعیت ته په پاملرنه:

۱- که څوک سواد ونه لري له کومو ستو نزو سره مخ کیږي؟

۲- هغه ټولنه چې زیات وګړي یې بې سواده وي، له کومو ستونزو سره مخ کیږي؟

انسانانو له ډیرې پخوا څخه د ځمکې پرمخ ژوند پیل کړی، خو په لوستلو او لیکلو نه پوهیدل. په هغه وخت کې د انسانانو ژوند ډیرساده او ابتدایي و. په هغه وخت کې د تېرو نسلونو تجربې په عملي او شفاهي ډول له یوه نسل نه بل نسل ته لېږدول کېدې. د نوې ټولنې غړو د خپل ضرورت وړفنون او مهارتونه د ژوند د ورځنیو چارو په ترڅ کې زده کړې. په هغه وخت کې د زده کړې هېڅ ډول ځانګړې پروګرام وجود نه درلود. بې سوادي تل د هېوادونو د ودې او پرمختیا د مخنیوي لامل

(c) ketabton.com: The Digital Library

گرځي. له دې کبله ويلی شو چې بې سوادي يو تباه کوونکی مرض او د بشر د لومړۍ درجه دښمن په توګه د بشري ټولنې په ځانګړې توګه د دريمې نړۍ او وروسته پاتې هېوادونو د ودې او پرمختګ په لاره کې لوی خنډ شمېرل کېږي چې دهغه بشپړله منځه وړل ساده کار نه دی، بلکې دا يو پېچلی جريان دی چې ملي اونړيوالې مرستې ته اړتيا لري. څرنګه چې ليدل کېږي د بې سوادۍ د له منځه وړلو لپاره په نړيواله کچه د هېوادونو او نړيوالو سازمانونو له خوا اقدامات شوي دي.

نن ورځ په ټوله نړۍ کې خلك با سوا ده دي. آن تردې چې ړانده او کاڼه هم با سواده دي. له بده مرغه چې زموږ په ګران هېواد کې له لسو ميليونو څخه زيات خلك د سواد له نعمت څخه بې برخې دي او همداوس پنځه ميليونه ماشومان ښوونځي ته له تلو څخه بې برخې دي. هغه ستونزې چې له دې برخې څخه زموږ هېواد ورسره مخامخ دی، ډېرې زياتې دي چې ډېر مهم يې عبارت دي له:

بې وزلي، ناپوهي، اقتصادي او ټولنيز وروسته پاتی والی، په مخدره موادو روږديدل، جرم او جنايت ته مخه کول.

کوم هېواد چې د سواد له نعمت څخه بې برخې وي، تل څواکمنو هېوادونو ته اړ وي، نو ځکه نيستمنو هېوادوته دا لازمه ده، تر څو علم او سواد ته پاملرنه وکړي او د ښوونځيو پراختيا ته توجه ولري. ځکه چې ښوونځي له نيستی او وروسته پاتې والي څخه د مخنيوي اصلي خوځښت ګڼل کېږي. اوس مهال په نړۍ کې د علم او تکنالوژي په پرمختګ سره او د نړۍ د هېوادونو د زراعتي کېدو او صنعتي کيدو په پايله کې دا هېوادونه په کروندواو د سپکو او درندو صنايعو په فابريکو کې انساني ځواك، باسواده او ماهرو کارګرانو ته اړتيا لري. له دې امله هېوادونه هاند او هڅه کوي، ترڅو د ټولنې وګړي يې باسواده شي، ځکه بې سواده وګړي نه شي کولای په ښه توګه په کروندو او فابريکو کې د کرنې او صنعت د پراختيا او پرمختګ لپاره ګټور کار وکړي.

سواد د هر ډول زده کړې لپاره بنسټيزه وسيله ده. سواد په فرهنګي، سياسي، اقتصادي او ټولنيزو فعاليتونو کې د ګډون يو ضروري عنصر بلل کېږي. دا جوته ده چې يو بې سواد وګړی نه شي کولای

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلې ټولنيزې ستونزې په ښه توګه حل کړي او د خپل ځان او کورنۍ لپاره د ښو خدمتونو لامل شي. کوم وګړي چې د پوره سواد درلودونکي دي، خپله ټولنه او د ژوند ماحول درک کوي خپل او د ټولنې د ستونزو د حل لارې پيدا کوي.

په داسې حال کې چې سواد د لوستلو او ليکلو وړتيا بولي، خو واقعيت دا دی چې سواد د لوستلو، ليکلو او په ليکل شويو متنونو پوهيدل دي او د پوهېدو او درک معنا دا ده چې وګړي بايد ښه ژبنۍ وړتيا او په پوره اندازه عمومي پوهه ولري. دا وړتيا يوازې د ښوونځي له لوستلو څخه لاس ته راځي.

بې وزلي او وروسته پاتې والی: نېستي او بې وزلي د بېسوادۍ د پايلو په لومړي سرکې ځای لري. په معاصرو ټولنو کې کارونه اوشغلونه سواد او مسلکي وړتياو ته اړتيا لري. له دې امله، که څوک سواد ونه لري نشي کولای چې مناسب کار او ښه عايد ولري. کله چې د يوې ټولنې زياتره غړي بې سواده اوکم سواده وي، د دې خلکوله نيستۍ څخه سر بېره، ټوله ټولنه په نيستۍ اخته کېږي، ځرنګه چې د دولت د عوايدو مهمه برخه زکات، عشر، ماليات، په شخصي کانونو کې، خمس، وقف او واجبي او نفلي صدقات جوړوي او چې خلك غريب اونيستمن وي، دولت به هم د بيت المال د عوايدو او د مالياتو له کمښت سره به مخامخ شي او په پايله کې د ټولنې عام امکانات او اړتياوې لکه: لاره، روغتون، ښوونځي، د کونډو، يتيمانو، کڼو، ړندو، معيوبينو، علماو نفقه او د هغو کسانو چې د خلکو په خدمت کې بوخت دي لکه: د دولت د مامورينو، قضاتو، ښوونکو او ډاکترانو مصارف چې اسلامي شريعت په بيت المال کې مقرر کړې دي له کمښت سره به مخامخ شي. همدارنګه په داسې هېواد کې فابريکې او توليدات نه شي کولی وده وکړي چې په پايله کې هېواد په سخته نيستۍ او غريبۍ باندې اخته کېږي.

روږديدل: بې سواده ټولنه زياتره دنيستۍ او ناپوهۍ له امله په مخدره موادو د روږدېدو د بلا په لومه کې ښکيلېږي. بې سوادي او ناپوهي له نېستۍ او په پای کې له روږديدو سره ډېرې نژدې اړيکې لري، له دې کبله د ښوونې او روزنې په برخه کې پانګونه او د ښوونې اوروزنې کيفيت ته پاملرنه به

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره ګټوره پایله ولري. د یادونې وړ ده چې د بې سوادي زیان رسوونکې پایلې ډېرې زیاتې او پراخې دي، په هغو برخو کې چې مورږ پرې بحث وکړ یوازې د دې ستونزو څو نمونې وې.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- بې سوادي څه شی ده؟

۲- سواد تعریف کړئ، زمورږ په هېواد کې څو فیصده ښځې او نارینه په لو ستلو او لیکلو نه پوهېږي؟

۳- د بې سوادۍ له امله په هېواد کې کومې ستونزې رامنځته کېږي؟

٤- بې سوادي او رورږدیدل څه اړیکې سره لري؟

کورنۍ دنده

یو بې سواده سړی له یوه با سواده سړي سره مقایسه کړئ او په دې اړه په خپلو کتابچو کې څو کرښې ولیکئ او په ټولګي کې یې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنیزې ستونزې نېستي او غریبي

فکر وکړئ او ځواب ووایئ

لاندې پوښتنې په غور ولولئ او ځواب ورته ووایئ.

١- ولې انسان غریبیږي؟

٢- د انسان په ژوندانه کې غریبي څه اغیزه لري؟

٣- څنګه کولای شو له غریبۍ او نېستۍ څخه مخنیوی وکړو؟

انسان خوراک، کالیو او د اوسېدلو ځای یا کور او نورو وسایلو ته اړتیا لري.

الله (جَلَّ جَلاَلُه) د انسانانو لپاره ټول د اړیتا وړ شیان د ځمکې په سر او طبیعت کې پیدا کړي دي او انسان ته یې د فکر او د کار کولو توان ورکړی دی چې ترڅو هغه راوباسي او د خپلې اړتیا سره سم له هغو نه ګټه واخلي. که چیرته شرایط داسې برابر شي چې انسان وکولای شي له خپلې پوهې او استعداد نه کار واخلي او طبیعي سرچینې د خپلو اړتیاوو د پوره کولو په موخه راوباسي او ترې سمه ګټه واخلي، د غریبۍ او نېستۍ سره به مخامخ نه شي او که چیرته انسان کهالي او لټي وکړي او یا طبیعي او ټولنیز خنډونه یې مخې ته راشي او و نه کړای شي چې د لوی خدای (جَلَّ جَلاَلُه) له دغه نعمتونو څخه ګټه واخلي، نو له غریبي او بې وزلۍ سره به مخامخ شي.

نیستي څه شی ده؟

نېستي یا غریبي د هغو شیانو نه درلودل دي چې انسان هغو ته اړتیا لري. غریبي هغه لوی مصیبت دی چې د تاریخ په اوږدوکې یې بشرځور ولی او ځوروي یې. څرنګه چې رسول الله ﷺ فرمایلي دي: نژدې ده چې غریبي په کفر واوړي. له دې کبله دې پوښتنې ته چې (ولې انسان نېستمن کېږي؟) ځواب ورکول ډېر مهم دی.

څرنګه چې د دې پوښتنې د ځواب له پیداکولو څخه وروسته به په دې پوه شو چې موږ ولې غریب

(c) ketabton.com: The Digital Library

یاستو چې لاملونه یې ډیر زیات دي، خوڅېړنه یې په دې ځای کې ممکنه نه ده، خو په عام ډول کولای شو هغه په دریو عمومي برخو ووېشو.

فردي لاملونه

فردي لاملونه چې بیلابېل ډولونه لري، هغو لاملونو ته ویل کیږي چې ریښه یې په خپله په فرد کې ده د مثال په توګه: د فقر او غریبي ډیر مهم فردي لاملونه عبارت دي له:

۱- تنبلي او له کار او هڅې نه ډډه کول.

۲ - بې سوادي او ناپوهي چې د انسان په ژوند کې دکمزورۍ سبب ګرځي.

۳- د مهمو اوګټورو کارونو د سرته رسولو د مهارتونو نه درلودل.

٤- د بدن د غړو معلولیت چې د کارکولو مانع ګرځي. په هغه صورت کې چې انسان په پورتنیو ځولاملونو اخته وي په خپل فردي ژوندانه کې له ستونزو سره مخامخ کېږي او غریب اونېستمن کېږي.

طبیعي لاملونه

خدای (جَلَّ جَلاَلُه) زموږ د اړتیا وړ مواد په طبیعت کې پیدا کړي دي، د ا مواد په طبیعت کې یو ډول نه وي وېشل شوي. د مثال په توګه:

۱- ځینې ځمکې ډیرې حاصل خیزې او ځینې نورې یې لږ حاصل کوي.

۲- ځینې سیمې معدنونه او د لوړ قیمت منابع لري، لکه: سره زر، اوسپنه، نفت او ګاز،خوځینې سیمې له دې ډول معدنونو څخه بې برخې دي، سربیره پردې، ځیني طبیعي حوادث، لکه: سیلاو، وچکالي او طوفانونه هم د خلکود ثروت او مالونو دله منځه تللو سبب ګرځي. یاد شویو توپیرونو ته په پاملرنه، هغه څوک چې په حاصل خېزو سیموکې ژوند کوي کولای شي په لږ زیار او زحمت سره ډېر حا صل لاس ته راوړي، خو هغه خلک چې په کم حاصله سیمو کې ژوند کوي باید ډېرزیار او زحمت وباسي، خو لږ حاصل لاس ته راوړي. همدارنګه هغه هېوادونه چې د سروزرو، اوسپنې، نفت اوګازو معدنونه لري کولای شي د هغو د خر څلا و په بدل کې ښوونې او روزنې ته پراختیا ورکړي او په عمومي امکاناتو کې زیاتوالي راولي او خپلو صنایعو او خپلې کرنې ته وده او پراختیا ورکړي. په داسې حال کې چې نور هېوادونه له دې ډول امکاناتوڅخه بې برخې دي، نو ویلی شو چې حاصل خیزې ځمکې، مناسبه آب و هوا او قیمتي معدنونه د شمتنیو د لرلو سبب او نه درلودل یې د غریبی او نیستی لامل ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز لاملونه

د يادو شويو لاملونو ترڅنګ، ټولنيز لاملونه هم په طبيعي سرچينو د انسان د لاس رسی او يا هغو ته د لاس په نه رسېدو اغېزه لري. طبيعي شتمنی او امکانات په هره ټولنه کې د اقتصادي سيستم په واسطه وېشل کېږي.که دا سيستم عادلانه او د تعصب او تبعيض څخه خالي وي، وګړي د خپل استحقاق له مخي له امکاناتو او صنايعو څخه ګټه اوچتوي او که چيرې اقتصادي او ټولنيز نظام عادلانه نه وي، نو يوازې کم خلک به له دې نعمتونو څخه برخمن او نور خلک به له هغو څخه بې برخې وي. هغه ټولنه هوسا او شتمنه کيدای شي چې هر وګړی يې د خپل لياقت او وړتيا په اساس د ټولنې د امکاناتو او منابعو څخه ګټه ترلاسه کړي.

په ټولنه کې د نيستی او فقر لوی لامل د سياسي، ټولنيز او امنيتي ثبات نشتوالی دی په کومه ټولنه کې چې له سياسي ثبات او آرامی نه بې برخې وي، خلک له زياتو امنيتي ستونزو سره مخامخ کېږي او ټول غښتلي استعدادونه په کړکېچونو کې په مصرف رسېږي او ټول پروګرامونه د خپل سياسي بنسټونو د ځواکمنی او د مخالفينو د له منځه وړلو په لاره کې محدود پاتې کېږي او په پايله کې ټولنه په نيستی اخته کېږي. همدارنګه کله چې په ټولنه کې ټولنيز ثبات موجود نه وي، خلک تل له يوه ښار څخه بل ښار ته تېښته او کډه کوي چې دا حالت له دوی نه د ژوند په چارو کې د نوښت ځواک او توان اخلي او که چېرته له ټولنې څخه امنيت خپل ټغر ټول کړي هېڅکله به د اقتصادي ريښو د قوت او ودې خيال په ذهنونو کې غوټی ونه کړي.

زموږ ګران هېواد افغانستان چې د ځلانده تاريخ او د با ارزښته او قيمتي سرچينو درلودونکی دی، خو په خواشينی سره اوس د ډېرو نيستمنو اوغريبو هېوادونو په ډله کې راځي. د هېواد د غريبی لاملونه په دې تاريخي مرحله کې عبارت دي له:

۱- **د اوږدې مودې جنګونه**: زموږ خلک درې لسيزې د دين او خپل هېواد د آزادی لپاره او وروسته بيا په داخلي جګړو اخته شول په دې موده کې نه يوازې د هېواد د ودې او پراختيا لپاره کار ونه شو، بلکې د ملت موجوده سرمايه هم له منځه لاړه. د هېواد بنسټيز اقتصاد، لکه: کارخانې او اقتصادي تاسيسات د صنعت، کرنې او په نورو ټولو برخوکې په عمومي ډول له منځه ولاړل.

۲- **د بحران په دې کلونو کې د اداري، فرهنګي، ټولنيز نظم او انضباط له منځه تلل**:

د دې نظم اوانضباط په له منځه تللو سره د خلکو په کړو وړو کې د ګډوډی اود با ثباتو اقتصادي فعاليتونو دمخنيوي لاملونه رامنځ ته شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- **بې سوادي او ناپوهي**: د جګړو د کلونو په اوږدوکې په هېواد کې زیاتره ښوونځي تړلي وو او دا کار د دې سبب شو چې زموږ یونسل تقریباً په عمومي ډول بې سواده او یاکم سواده پاتې شي. په دې ستونزه باندې بریالي کېدل یو ملي عزم ته اړتیا لري چې په سرکې د افغانستان د اسلامي جمهوریت دولت چې د ملت له څواکه او ارادو څخه استازیتوب کوي، رغښتیني طرحې جوړې کړي او د خلکو په مرسته یې پلي کړي. ترڅو دغه ملت چې د یوه آزاد او پتمن ژوند مستحق دی، له غریبۍ او نېستۍ څخه چې د دوی د خوارۍ او ذلت سبب ګرځي، خلاصون پیداکړي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- د غریبۍ فردي لاملونه شرحه کړئ.

۲- د غریبۍ د ټولنیزلاملونو نوم واخلئ.

۳- د غریبۍ او فقرطبیعي لاملونه کوم دي؟

٤- ولې زموږ ګران هېواد له غریبۍ سره لاس اوګریوان دی؟

٥- څنګه کولای شو له خپل هېواد څخه د غریبۍ لمن ټوله کړو؟

کورنۍ دنده

که و غواړئ د خپلې کورنۍ اقتصادي سطحه لوړه کړئ:

۱- آیا نور منابع په واک لرئ چې وکړای شي له هغو څخه ګټه واخلې؟

۲- آیا دخپلې کورنۍ ځینو غړوته د یوه بل کار وړاندیز کوئ؟

۳- آیا د کورنۍ ځینې غړي د نویو مهارتونو زده کړې ته اړتیا لري؟

د پورتنیو پوښتنو په هکله له خپلو لویانو سره وغږیږئ او ځوابونه یې په خپلو کتابچوکې ولیکئ او ټولګي ته یې واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(زمونږ ټولنیزې ستونزې): (استوګنځی او کور)

پرتله یې کړئ

موږ ټول کورونو ته اړتیالرو ځینې خلک په کورونو او ځینې نوریې په خیمو او کږدیوکې ژوند کوي.

ستاسې له نظره.

۱- ولې انسان کورته اړتیا لري؟

۲- که موږ د اوسیدلو ځای ونه لروڅه کیږي؟

۳- څه باید وکړو چې ټول مناسب استوګنځي ولرو؟

په ډیرو پخوا زمانوکې انسانانو د خپلو ځانولپاره د اوسیدلو ځایونه ټاکل او له ګرمی او یخنی څخه د ځان ساتلو لپاره یې کورونه جوړول.

د بشر د پوهې او تکنالوژۍ له پرمختګ سره سم، کورجوړونی هم بدلون وموند. د انسان ساتنې د ضروري اړتیاوو له پوره کېدو سربېره، د ښکلاپیژندنې برخې ته هم پام واړول شو. همدارنګه په بیلابیلو ټولنوکې د دوی فرهنګ او دینې ارزښتونو سره سم په مختلفو سبکونو کورونه جوړ شول.

له ډیرو پرمختګونو سره سره چې بشر په بیلو بیلو برخوکې لاسته راوړل، کورونه هم په ډیر ښکلي او مجلل او د ژوندانه د هوسایني په ټولو وسایلو مجهز جوړ شول. د استوګنځایونو دکمښت له منځه وړل د بشر له ډیرو مهمو اړتیاوو څخه شمېرل کیږي. حتی د نړۍ په ډېرو پرمختللو هیوادونو کې، ډیرې کورنۍ مناسب شخصي کورونه نه لري او مجبور دي چې په هره میاشت کې د پام وړپیسې د کورونو دکرایې او اجارې په نوم ورکړي. زمونږ هیواد په بیلابیلو دلایلو د هغو هیوادونو له ډلې څخه دی چې د مناسبو کورونو کمښت د هغوی له جدي ستونزو څخه شمېرل کیږي. په ښاروونوکې د کورونو دکمښت ځینی مهم دلیلونه عبارت دي له:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- کډوالي یا مهاجرت

د جهاد او د جنګ د کلونو په اوږدوکې ډیر زیات خلک له کلیو او ښارونو څخه لرې او نژدې هېوادوته کډوال شول. له ۱۳۸۱ کال څخه وروسته نسبتاً د امن فضا زموږ په هېواد کې رامنځ ته شوه. زموږ یوزیات شمېر مهاجر هېوادوال وطن ته راستانه شول او په کلیو او ښارونوکې یې استوګنه غوره کړه، خو له هغو څخه زیات شمېرې د هېواد پایتخت او یا په نورو لویو ښارونوکې استوګن شول. په ځانګړې ډول دکابل په ښار کې د هغه له ظرفیت څخه څو برابره لوړ خلک ژوند کوي.

۲-د استوګنځي د ستونزو د حل لاره

په لومړی سرکې دولت کولای شي. د موجوده ماستریلان په تطبیقولو او د ښارجوړونې د هغو نقشواو پلانونو له مخې چې په لاس کې یې لري اقدام وکړي. ځمکې مستحقو خلکو ته وویشي، ترڅو خلک مجبور نه شي چې بې نقشې او په خپل سر کورونه جوړکړي. دریم داچې عمومي امکانات خلکوته برابر کړي د مثال په ډوګه: کله چې ځمکه د جوړولو لپاره خلکو ته ورکړل شوه او کورونه یې جوړکړل، نو دولت باید د هغو سرکونه او کوڅې په پاخه ډول جوړ کړي. د صحي اوبو نلونه کورونوته وغځوي. د نلدوانی سیستم یې فعال او د فضله موادو د دفعې سیستم یې جوړشي.

څرنګه چې په تېرو لسیزو کې په هېواد کې جګړې دوام درلود او ډیرې و دانی یې ویجاړې کړې، د خلکو کورونه اوښارونه ویجاړ شول او خلک بې کوره شول. په دې ورستیو کلونوکې د دولت د پاملرنې، هڅو، پلانونو او طرحو درلودلو سره سره بیاهم د هغو ستونزو له امله چې موجودې وې تراوسه دا خورا مهم ټولنیز ستونزه نه دی حل شوی.

په هر صورت د استوګنځي ستونزه د خلکو یوه جدي ستونزه ده. دا هیله موجوده ده چې د هغو پلانونو او طریقو په تطبیق سره چې دولت یې په لاس کې لري، د خلکو په مرسته دا ستونزه حل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-د تعميراتي موادو قيمتي

تعميراتي مواد له ګاونډيو هېوادونو څخه زموږ هېواد ته رالېږدول کېږي، څرنګه چې په وروستيو کلونوکې زموږ داخلي توليداتو ته په زياته پيمانه زيان رسيدلی دی او تر اوسه لازمې بياجوړونې نه دي شوې، تعميراتي وارداتي مواد د نا امنی، د مواصلاتې لارو د خرابوالي په نسبت ډېر ګران دي. په داسې حال کې چې زموږ خلک د اقتصادي ستونزو له امله د دې موادو د لوړې بيې له امله د اخيستلو توان نه لري. سربيره پردي په ښارونو اوکليوالي سيموکې هم زيات خلک کورونه نه لري. هغه ځوک چې ځمکه نه لري په طبيعي ډول له کور څخه هم بې برخې دي. کليوالي کورونه هم له صحي امکاناتو څخه برخمن نه دي او يوازې د ګرمی اوسړو مخنيوی کوي، نو ځکه د کور مشکل يوازې په ښارکې، نه بلکې په کليوالي سيموکې هم دا ستونزه موجوده ده.

اوس بايد څه وکړو؟

د دې مشکل دحل اوټولو هېواد والو ته د استوګنځي د تأمين په موخه، هم دولت او هم خلک بايد هلې ځلې وکړي. هغه کارونه چې دولت يې بايد سرته و رسوي عبارت دي له:

۱- **د هيواد ټولوښاروته د ماسترپلان جوړول**: دولت دې د ښارونو نقشې جوړې کړي ترڅو خلک وکړای شي چې په مناسب قيمت ځمکه واخلي او د کورونو جوړولو ته بډې ووهي.

۲- **د عمومي خدمتونو وړاندې کول**: دولت بايد د ټولو ښارونو په ځانګړې ډول د استوګنې د کورونو لپاره عمومي خدمتونه، لکه: اوبه، دفضله موادو د دفعې سيستم،برېښنا، تيليفون، سړک او پخې کوڅې جوړې کړي.

۳- **د استوګنې د بلاکونو جوړول**: يو ډېرمهم کارچې د دولت په مخکې پروت دی هغه دادی چې دولت ارزانه کورونه، خو په ټولو وسايلو سمبال کورونه جوړکړي او خلکو ته يې ورکړي. د ارزانه کورونو د جوړولو ډېره ښه لاره د استوګنې د بلاکونو جوړول دي. بلاکونه که په ښه طرحه او نقشه جوړشي. ډېروخلکو ته به په لږه فضاکې هوسا ژوند وربه برخه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- زموږ په هېواد کې دکورونو دکمښت مهم لاملونه وښایاست؟

۲- ولې زموږ هېواد والومهاجرت وکړ؟

۳- د دې لپاره چې خلك په خپل سر کورونه جوړ نه کړي، دولت باید کوم کارونه سرته ورسوي؟

٤- دولت او د کور جوړونې کمپنۍ د هېوادوالو د کورونو د کمښت په خاطر کوم کارونه باید سرته ورسوي چې زموږ خلك د کورونو(اپارتما نونو) خاوندان شي؟

٥- د کورونو د کمښت په هکله ستاسې وړاندیزخه دی، ویې لیکئ.

کورنۍ دنده

د مور او پلار په مشوره او مرستې سره د استوګنځي په اړه ټولنیزې ستونزې په خوکرښو کې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږ ټولنيزې ستونزې: روغتيا

خبرې پرې وكړئ

روغتيا او سلامتي د لوى خداى (جَلَّ جَلاَلُه) لوى نعمت دى. لاندې پوښتنې په غور ولولئ او د هغو په اړه خبرې وكړئ.

۱- ولې روغتيا او سلامتي موږته ارزښت لري؟

۲- كه روغتيا موله لاسه وركړه له كومو ستونزو سره به مخ شو؟

۳- بايدڅه وكړو چې جوړ پاتې شو او ناروغ نه شو؟

ناروغي د بشر د ډېرو لويو دښمنانو څخه ده. او تاسې د عمر په اوږدوكې په عادي او سختو ناروغيو اخته شوي ياست او په پاى كې زياتره د ناروغيو له امله خپل ژوند له لاسه وركوو. سربېره پر دې كله هم ساري ناروغۍ په انسانانو حمله كوي او ډېرزيات شمېر خلك له منځه وړي. په پخوا زمانوكې انسانان په ډېرو ناوړو او خطر ناكو ساري ناروغيو باندې اخته كېدل او زيات شمېر خلك يې له منځه وړل اوكله هم د وبا او طاعون په واسطه ډېر خلك له منځه تللي دي.

هغه زيانونه چې انسان ته له ناروغيو څخه پيداكيږي عبارت دي له:

۱- درد او ربړ،

۲- د انسان دګټور فعاليت مخنيوى،

۳- هغه پيسې چې انسان يې د تداوى لپاره لګوي.

٤- د انسان مړينه.

٥- د نفوسو كمښت: څرنګه چې مخكې ورته اشاره وشوه، په هغه صورت كې چې ناروغي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساري وي او انسان ونه شي کړای چې له هغه نه مخنيوی وکړي، ناروغي کولای شي د يوې سيمې په انساني نفوس کې کمښت راولي او يا يې بيخي له منځه يوسي.

سره له دې چې ناروغي په بشپړ ډول له منځه نه ځي، خو په ننني نړۍ کې ډېرې ناروغۍ د مخنيوی او درملنې وړدي، څرنګه چې رسول ﷺ فرمايلي دي: (خدای جَلَّ جَلالُه ناروغي نه ده پيدا کړې، خو هغه ته يې درمل هم پيدا کړي.) نو له درملو نه استفاده وکړئ. هغه ناروغۍ چې هره ورځ يې په زرګونو وګړي په لنډه موده کې له منځه وړل په آسانۍ سره د درملنې وړده، نو ځکه نن ورځ موږ ته د مسئله مهمه ده چې لومړی بايد د خپل ژوند شرايط داسې جوړ کړو چې په ناروغيو اخته نه شو. دويم دا چې کله ناروغه کېږو، بايد وکولای شو خپل ځان تداوي کړو چې د علاج وړ ناروغيو له امله له منځه لاړ نه شو.

خوار ځواکي (سؤتغذي)

د انسان د روغتيا لومړنی شرط دادی چې ښه او پاک خوراک او کامله غذا ولري. په هغه صورت کې چې انسان په بشپړه توګه تغذيه نه شي، بدن يې په طبيعي ډول وده نه کوي او په پايله کې د نا روغيو په وړاندې خپل مقاومت له لا سه ورکوي اوبدن يې په خوار ځواکی اخته کېږي.

له غير صحي خوړو څخه استفا ده کول

د انسان خواړه بايد صحي وي. که انسان له غير صحي خوړو څخه ګټه واخلي له بېلابېلو ناروغيو سره مخامخ کيږي. زموږ په هېواد کې د ساتلو د وسايلو د کموالي له امله خواړه مخکې تردې چې خلکو ته ورسېږي، فاسد او خرابيږي. خراب او فاسد خوراکي شيان د خلکو د راز، راز ناروغيو سبب ګرځي. سربېره پردې دا خواړه د روغتيا وزارت لخوا په کمه اندازه ترڅارنې لاندې نيول کيږي. رستورانونه او هوټلونه روغتيايي اصولو ته سمه پاملرنه نه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپېریال او ککړه هوا

پاک چاپېریال او پاکه هوا د ژوندانه یوبل مهم شرط دی. په ښارونو کې د ډېر شمېر هغو نقلیه وسایطو فعالیت چې دود تولیدوي. له بې کیفیته تېلو څخه استفاده کول او په لسګونونور عوامل د هوا د ککړېدو لامل ګرځي چې د لویانو ،ځوانانو او د ماشومانو په روغتیا او سلامتی نا وړه اغیزه کوي او هېواد وال په ډول، ډول ناروغیو اخته کوي. څرنګه چې ټولنه د ښارونو په پرمختیا اوکورنی د ماشومانو په وده کې رول لري، همدارنګه د ژوند چاپېریال هم د ماشومانو په وده کې رول لري.

په افغانستان کې د مړینې جګه کچه تر پنځه کلنی پورې په ماشومانو کې لیدل شوې ده. زیاتره دا ماشومان د ساري ناروغیو او همدارنګه د سا تنګی د ناروغیو له امله او د خوار ځواکی، ملاریا او شري له امله له منځه ځي. نس ناستی د هغو ککړو اوبو له استعمال او څښلو څخه منځ ته راځي چې د ژوند په چاپېریال کې وجود لري او تنفسي ناروغي د هوا له ککړ تیا څخه منځ ته راځي چې د ماشومانو د مړینې لامل ګرځي.

د ملاریا د خپرېدو لامل ولاړې او ورستې اوبه دي چې د ملاریا غوماشې په واسطه انسان ته انتقالیږي. لنډه داچې د ټولو ساري ناروغیو منبع د ژوندککړ چاپېریال دی.

نو لازمه ده چې دولت او خلک د ژوند د پاک او روغ چاپېریال په ساتنه کې پاملرنه وکړي او د چاپېریال د روغتیا او د هوا د ککړتیا مسألې ته د خپلو چارو د سرته رسولو په لومړي سرکې ځای ورکړي.

د روغتیایي او درملنې د امکاناتو کموالی

له هغو ستونزو سره چې د روغتیا په برخه کې یې لرو، معیاري کلینیکونه او روغتونونه هم په افغانستان کې ډیر لږ لرو.که ټول امکانات موجود وي، نو بیا متخصص ډاکتران کم لرو. له همدې کبله ده چې په کال کې په زرګونوخلک د درملنې لپاره بهرنیو هېوادونو ته ځي.

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د اساسي قانون د۲ ۵ مادې مطابق ((**دولت مکلف دی چې د قانون له احکامو سره سم ټولو اتباعو ته د ناروغیو د درملنې وسایل او روغتیایي آسانتیاوې په وړیا توګه برابرې کړي**)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- د ځینو ساري ناروغیو نوم واخلئ.

۲- له نا روغیو څخه کوم زیانونه انسان ته رسیږي؟

۳- څنګه کولای شو چې د ناروغیو په وړاندې ځان وقایه کړو؟

٤- خوار ځواکي څه شی ده؟

٥- له غیر صحي خوړو څخه ګټه اخیستل د انسان په بدن باندې څه اغیزه کوي؟

کورنۍ دنده

ککړه هوا د انسان په بدن باندې څه اغېزه لري؟په دې اړه څو کرښې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنيزې ستونزې دنشه يي توکو قا چا ق

خبرې اترې پرې وکړئ

ځينې وګړي خپله او د نورو روغتيا د نشه يي توکو په توليد او قاچاق کولو له خطر سره مخامخ کوي.

ستاسې په فکر

۱- د نشه يي توکو استعمال زموږ لپاره کوم زيانونه لري؟

۲- آيا نشه يي توکي زموږ د هېواد لپاره يوه لويه ستونزه ده؟ څه ډول؟

۳- د نشه يي توکو توليد، استعمال او قاچاق څرنګه فردي او ټولنيزې پايلې لري؟

۴- څه ډول کولای شو چې دا ستونزه له منځه يوسو؟

نن ورځ نشه يي توکي زموږ د هېواد، سيمې او نړۍ له مهمو ستونزو څخه شمېرل کېږي. د جګړې په بحراني کلونو کې بېلابېلو ډلو په افغانستان کې د خپل فعاليت زمينه مساعده وليده او په لرو پرتو سيمو کې يې د دولت د نه کنټرول په وجه ، په خپل ناوړه فعاليت لاس پورې کړ. ځينو ډلو او د مخدره موادو د قاچاق برانو په طرفدارۍ خلک د اپينو(ترياک) کرلو ته وهڅول چې له دې امله زموږ ګران هېواد نن ورځ په نړۍ کې د مخدره موادو په ستر توليدونکي هېواد بدل شوی دی. په افغانستان کې د مخدره موادو توليد نړيوال مافيا په مرسته ترسره کېږي او دوی هغه حاصلات چې په افغانستان کې ترلاسه کوي اروپايي او امريکايي هېوادونو ته يې قاچاق کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخدره مواد هغو موادو ته وېل کېږي چې استعمال يې د انسان شعور له اختلال سره مخ کوي اپين يا ترياک ډېر خطرناک مخدره مواد دي چې له دې موادو څخه لا خطرناک مواد لکه هروئين جوړېږي، د مخدره موادو کښت او قاچاق زموږ دولت او ملت ته ډېرې ستونزې رامنځ ته کړې دي چې مهمې برخې يې دادي.

د گټورو محصولاتو له کرلو څخه مخنيوی

د اپينو د کرنې لومړنی زيان چې د هغې په کرلو بزگران له گټورو محصولاتو څخه چې ټولنه ورته اړتيا لري، وروسته پاتې کېږي.

ډېرگټور محصولات و جود لري چې بزگران کولای شي د هغو په کرلو ښه گټه ترلاسه کړي او هم خپلو خلکو او ټولنې ته خدمت وکړي. خو د غنمو، اوربشو، لوبيا، پنبې او داسې نورو پرځای خپلې شتمنې ځمکې او د کارکولو ځواک د داسې محصولاتو کښت ته ځانگړې کوي چې د نورو ژوند له خطر سره مخامخ کوي.

روږدي کېدل يا اعتياد

کله چې اپين او نورمخدره توکي په هېواد کې وکرل شي او په ارزانه بيه د خلکو لاس ته ورشي، نوي ځوانان د هغو استعمالولو ته مخه کوي او معتاد کېږي.

په دې ډول موادو اعتياد انسان ناروغه کړي او هغه د گټورکار او فعاليت څخه پاتې او سرغړو نو اوجرم کولو ته يې اړ باسي، کله چې په يوه هېواد کې د مخدره توکو د روږدي کسانو شمېر زيات شي، نو د کورنيو، خلکو او دولت د ستونزو سبب گرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اداري فساد زياتوالی

څرنگه چې د مخدره توکو قاچاق منع دی، قاچاقچيان هڅه کوي ځينې دولتي مسئوولين (په ځانگړې ډول د پوليسو په ادارو او محکموکې) په بيه واخلي او خپلو فعاليتونو ته لاره هواره او آسانه کړي. دوی کله کله ځينې لوړ پوړي دولتي چارواکي د پيسو په بدل کې له ځان سره ملگري کوي، ترڅو د دوی له نفوذ څخه گټه واخلي، نو له همدې امله اداري فساد پراخيږي او د هغه د کموالی لپاره هڅې له ناکامی سره مخ کيږي، ځکه چې د دولت په د ننه کې ځينې کړی د اداري فساد له پراخېدو څخه ملاتړکوي.

نا امني او تاو تريخوالی

کله چې دولت کوښښ کوي چې د مخدره موادو د قاچاق مخه ونيسي. قاچاق کوونکي له خپلو ټولو امکاناتو څخه په گټه اخيستلوسره هڅه کوي چې د دولت د تدابيرو په وړاندې و درېږي او خپل فعاليت ته دوام ورکړي. د دوی يوه لاره د دولت د هڅو په وړاندې اداري فساد ته شدت ورکول دي چې په دې هکله وړاندې توضيح ورکړل شوه. بله لاره د نا امنی رامنځ ته کول او له تاوتريخوالي څخه گټه اخيستل دي.

څرنگه چې قاچاق کوونکي له دې لارې زياتې پيسې لاسته راوړي، نو په ډيرو عصري وسلو سمبال دي.د شرايطو د برابرېدو په صورت کې له هغو څخه د خلکو او دولت په مقابل کې ورڅخه کار اخلي، نو ځکه نشه يي مواد له نا امنی او ترهگری سره نژدې اړيکې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- نشه يي توکي څه شی دي؟

۲- د نشه يي توکو زيانونه بيان کړئ.

۳- د ترياکو په کرلو سره زموږ بزگران له کومو کرنيزو محصولاتو څخه بې برخې کيږي؟

۴- د نا امنۍ او تاوتريخوالي په اړه يو څو کرښې وليکئ.

۵- اعتياد او روږدي کيدل څه شی دی، په دې هکله يو څو کرښې وليکئ.

کورنۍ دنده

د نشه يي توکو د له منځه وړلو په اړه خپل وړانديز په څوکرښو کې وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنیزې ستونزې، نا امني او تر هګري

خبرې اترې پرې وکړئ

لاندې پوښتنې په غور ولولئ اوځواب ووایئ.

۱- هغه ستونزې چې زموږ خلک یې زغمي، نومونه یې واخلئ؟

۲- کوم لاملونه د نا امنی سبب ګرځي؟

۳- ددې لپاره چې با امنه ټولنه ولرو، کوم کارونه باید سرته ورسو؟

موږ په ټولنه کې هرډول اقتصادي، سیاسي، فرهنګي او ټولنیزو فعالیتونو ته اړتیا لرو. دا فعالیتونه هغه وخت امکان لري چې په هېواد کې پوره امنیت وجود ولري، که د کار لپاره پوره امنیت شتون ونه لري، وګړي، سازمانونه او نور له عادي کار او فعالیت څخه پاتې کیږي.

له هرڅه مخکې باید د امنیت مفهوم شرحه کړو. امنیت په ټولنه کې هغې وضعې ته وایي چې خلک د ډاډ اوآرامی احساس وکړي او د هېچا او هېڅ سازمان له خوا ورته ګواښ مو جود نه وي. د بیلګې په توګه: که څوک یو کار کوي او د هغه کار له هېڅ ګواښ سره مخامخ نه وي، نو ویلای شو چې هغه د کار کولو امنیت لري. او یا که خلک پرته له ویرې او ګواښ څخه په خپل ژوند او چارو بوخت وي او د خپل ژوند او مال په اړه له چا څخه ویره ونه لري، نو هغوی له ځاني او مالي امنیت

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه برخمن د ي. له دې معلوميږي چې امنيت ډولونه لري چې ډيرمهم يې عبارت دي له: رواني ، اقتصادي، سياسي، ټولنيزاو ځاني امنيت څخه. په عمومي ډول ويلای شو چې امنيت په دوو برخو رواني او فزيکي امنيت وېشل شوی دی.

رواني امنيت هغه وخت حاصليږي چې په هېواد کې بشپړ امنيت شتون ولري او فزيکي امنيت د امنيت ډېرکم حد دی، که فزيکي امنيت شتون ونه لري د خلکو ژوند ته خطر پېښيږي. په دې صورت کې به رواني امينت هم شتون ونه لري.

د نا امنۍ لاملونه

نا امني هغه وخت را منځ ته کيږي چې ټولنيز قواعد او رسمي قوانين د ځينو دلايلو له امله خپل اخلاقي او پرګنيز ملاتړ له لاسه ورکړي، چې يو شمېر له دې فرصت څخه ناوړه ګټه پورته کوي او د خلکو ځان اومال له منځه وړل خپله موخه ګرځوي. نا امني ډير لاملونه لري چې مهم لاملونه يې په لاندې ډول دي: جنګ (داخلی يا بهرنی جګړې) ترهګري، د مخدره موادو قاچاق او وسله والې غلاوې، سياسي ايديولوژيکي اختلافات او فرکسيون بازي. اوس زموږ په هېواد کې د نا امنيو مهم لامل ويره اچونه ده چې په دې لوست کې به په لنډه توګه پرې رڼا واچو.

ترهګري (ويره اچونه)

هرسازمان ورکړ شوی فعاليت چې د خلکو د ډار، ويرې او نا آرامی سبب شي او سياسي موخې ولري ترهګري يا (ويره اچونه) بلل کيږي. د دې تعريف له مخې هغه نظامي فعاليتونه او ډله ييز تبليغات چې غواړي له دې لارې په دولت باندې فشار راوړي او خپلو سياسي موخو ته ورسيږي، ترهګري بلل کيږي. زموږ خلک له ډېرو کلونو را هيسې د سيمه ييز او نړيوال ترهګرۍ قرباني شوي دي. ترهګري زموږ د هېواد د نا امنۍ لپاره ډېرې بدې پايلې لري چې ځينې يې دادي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلکو وژنې

ترهګر خپلو موخو ته د رسېدو لپاره حاضردی چې بېګناه خلك ووژني.

د هېواد وېجاړول او خرابول

نا امني د خلکو او د بېلابېلو دولتي او خصوصي مؤسسو د ترړلو اوسقوط لامل ګرځي. ترهګري عمليات لکه ځنګه چې د خلکو ځان ته ګواښ دی، همدارنګه دولتي او خصوصي مالونو او ودانيو ته هم تاوان رسوي. او هره ورځ د دې پرځای چې هېواد مو آباد شي، ورانيږي.

د وخت ضايع کېدل

وخت د انسان لپاره ډېرمهم دی او بايد هغه له لاسه ور نه کړو. نن ورځ هېوادونه په کم وخت کې په ډېرو لويو پرمختګونو لاس بری پيداکړي. په داسې حال کې چې زموږ خلك د نا امنيو په دليل او د ترهګرو فعاليتونو له امله له موجوده ثروت سر بېره خپل کلونه کلونه وخت بې له دې چې کوم پرمختګ وکړو له لاسه ورکوو. اوس د دولت او ملت دنده ده چې په ټول وس او توان سره هڅه وکړي چې د کار او فعاليت لپاره امنيت ټينګ کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتني

۱- دکار امنیت څه معنا لري؟

۲- ترهګري څه شی ده؟

۳- په هیواد کې د نا امنۍ لا ملونه کوم دي؟

۴- ترهګري فعالیتونه هیواد ته څه پایلې لري؟

کورنۍ دنده

هغه ستونزې چې زموږ هیوادوال یې د نا امنۍ له پلوه زغمي، کومې دي؟

په دې اړه څو کرښې ولیکئ او بیایې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږ ټولنیزې ستونزې: نا چاودلي توکي

خبرې اترې پرې وکړئ

زمونږ په ګران هېواد کې کلونه کلونه جګړه روانه وه. هرې ډلې د خپلو قوتونو د ساتلو لپاره ماینونه ښخ کړي وو.

اوس هم د څو کلونو راهیسې زمونږ په ځینو سیمو کې یو زیات شمېر ناچاودلي ماینونه او نورتوکي په ځای پاتې دي چې د خلکوژوند تهدیدوي. ستاسي له نظره:

۱- آیا تاسې تراوسه پورې ناچاودي ماینونه او یا نور توکي لیدلي دي؟

۲- که چېرې له ماین سره مخامخ شئ څه کار کوئ؟

۳- د ماینونود مخنیوي لپاره کوم کارونه باید وکړو؟

هغه هېوادونه چې د جګړو له مرحلې څخه تېرشي، ترجګړې وروسته ډېر کلونه بیاهم د جګړې ستونزې ګالي. له ډېرو مهمو ستونزو څخه یوه یې د ماینونو او نا چاودو توکو پاتې شوني دي چې په کال کې د یو زیات شمېر هېواد والو د مړینې سبب ګرځي. په دې څو کلونو کې د ماینونو او ناچاودو توکو د ټولولو لپاره زیات فعالیتونه تر سره شویدي. په خواشینۍ سره باید ووایو چې زمونږ یو زیات شمېر هېوادوالو له همدې امله خپل ژوند له لاسه ورکړی دی. له دې هڅو سره سره بیاهم زیات شمېر ناچاودي توکي لا تر اوسه پورې تر خاورو لاندې دي چې زمونږ د هېوادوالو ژوند له خطر سره مخامخ کوي.

اوس باید څه وکړو چې د ماینونو له خطر څخه وژغورل شو؟

په دې برخه کې باید ډېرکارونه سرته ورسوو چې مهم یې دا دي؟

• یو اساسي کار دا دی چې د دولت او د ماین پاکۍ دفتر باید هلې ځلې وکړي چې ډېر ژر ماینونه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور ناچاودي توکي له منځه يوسي او د هغې له احتمالي خطر څخه خلک وژغوري.

• بل ډيرمهم کار دادی چې د ماين پاکی مسؤولين بايد خلک د ماينونو په ځانګړتياوو و پوهوي او دا هم ور زده کړي چې له دې توکوسره څه ډول چلندوکړي. هغه خلک چې د ماينونويه سيموکې ژوندکوي، بايد ماينونه وپيژني، د هغوی په خطرونوو پوهېږي او له هغو سره د چلند زده کړه وکړي.

چې خپل ځان د ماينونو له خطر څخه څنګه وساتي؟

د ماين پاکی مؤسسې چې په ملګروملتونو پورې تړلي مؤسسې دي، په دې برخه کې يې زيات کارونه او فعاليتونه سرته رسولي دي او ځينې لارښوونې يې د تبليغاتوله لارې ترسره کړي دي چې ټولو خلکو د ارزښت وړدي.

بحث وکړئ

ناچاودي توکي څه شی دي؟

پلاستيکي، د لرګيو او اوسپنيزه نا پېژندل شويو توکو ته لاس مه وروړئ، کيدای شي چې ناچاودي توکي او يا يو ډول ماين وي. هغه چاودېدونکي توکي چې چاودېدلي نه وي، د نا چاودو توکو په نامه ياديږي. ناچاودي توکي عبارت دي له: راکټ، نارنجک، بمونه او داسې نور. ناچاودو توکي له فلزاتو، لرګيو او پلاستيک څخه جوړ شوي دي او د اقليم له بدلون سره خپل رنګ ته بدلون ورکوي او کوم مهمات چې له فلز څخه جوړ شوې دي زنګ يې وهي او پېژندنه يې ډېره مشکله وي. په دې توګه په هغو سيموکې چې دا توکي نه پيژنو، بايد د سيمې مشرانو او يا د ماين پاکی دفتر ته خبر ورکړو، ترڅو هغه له منځه يوسي. زياتره نا چاودي توکي د ځمکې پرمخ په بېلابېلو بڼو پراته وي او د هغوی له خطرونو څخه مخنيوی ډيرآسانه دی. په داسې حال کې چې ماينو نه زياتره د ځمکې لاندې ښخ وي او له هغو د خطرونو څخه مخنيوی ستونزمن کار دی، خو نا چاودي مهمات کولای شي د ماينونو په پرتله د انسانانو او حيواناتو د ټپي کېدو او د ډيرو تلفاتو لامل شي. (د حب الو طن من الايمان) د مقولې په بنسټ، وطن د هېواد په هر وګړي حق لري.هېواد د مور په شان دی، څرنګه چې په اولاد خپل مور او پلار ګران وي، نو د ټولنې په خلکو هم بايد خپل هېوادګران وي. په داسې حال کې چې د ناچاودو توکو او ماينونو خطر هېواد ته يوګواښ دی، نو د هېواد ټولو خلکو ته پکارده چې ماينو نه ښخ نه کړي او همدارنګه کله چې نا چاودي توکي ووينې هغو ته لاس ورنه وړي، بلکې د ماين پاکی ادارې ته خبر ورکړي او خپله ايماني او وطني دنده سرته ورسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....

پوښتنې

۱- نا چاودي توکي څه شي ته وايي؟
۲- ولې ښخ شوي ما ینونه اونا چاودلي مهمات دځمکې پرمخ پاتې دي؟
۳- ماینونه او نا چاودي مهمات څه خطر لري؟
۴- کله چې له ماینونو سره مخامخ شئ څه کار به سرته ورسوئ؟
۵- څنګه کولای شو چې د نا چاودو مهماتو او ماینونوله شر څخه په امن کې پاتې شو؟

کورنۍ دنده

دا چې څنګه کولای شو د ماینونو او نا چاودو توکو له خطر څخه په امان کې پاتې شو، په دې اړه څوکرښې ولیکئ.

د پنځم څپرکي لنډیز

• انسانانو ډېره موده د ځمکې پر مخ ژوند وکړ، خو په لوست او لیک نه پوهېدل. په هغه وخت کې د تېر نسل تجربې به په شفاهي او عملي توګه له یوه نسل څخه بل نسل ته انتقالیدلې.

• نیستي(غریبي)، د ژوند د لومړنیو اړتیاوو دنه لرلو په معنا ده چې انسان هغه ته اړتیا لري. نیستي داسې غمیزه ده چې د تاریخ په اوږدوکې یې وګړو ته ربړونه ور په برخه کړې دي.

• هغه ټولنه هو ساینې او شتمنۍ ته لاس رسی پیدا کوي چې وګړي یې د خپل توان او وړتیا په کچه د ټولنې له امکاناتو او منابعو څخه ګټه لاس ته راوړي.

• له ډېرو پرمختګونو سره سره چې بشر لاس ته راوړي، خو د استوګن ځای ستونزه لا هم د بشر له ډېرو مهمو ستونزو څخه شمېرل کېږي.

• ناروغي تل د وګړو د ښمنه ګڼل کېږي. د ژوند په اوږدو کې موږ هریو په ساده اوسختو ناروغیو باندې اخته کېږو او په پای کې د همدې ناروغۍ له امله ژوند له لاسه ورکوو.

• د انسان د سلامتیا لومړنی شرط ښه او مناسب خواړه دي.

موږ په ټولنه کې په مختلفو اقتصادي، سیاسي، فرهنګي او ټولنیزو فعالیتونو بوخت یو. دا فعالیتونه هغه وخت ممکن دي چې بشپړ امنیت وي.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library